

II RIIGIKOGU

1. istungjärk.

Protokoll nr. 8.

1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta. — 3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 4. Teadaandmine muudatuste kohta Riigikogu koosseisus. — 5. Komisjonide täiendawad walimised. — 6. O. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Abja mõisa endiste tööliste palwe tähele panemata jätmise kohta. — 7. Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele korterihäda lahendamise asjus. — 8. Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartu maakonna Alatskiwi metskonna, Kirepi ja Padakõrwa jaoskonna riigi metsatööstelt teoorjuse nõudmise ja nende metsatöösteliste raskete töötingimiste kohta. — 9. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööministrile Kirepi mõisa inventaari ärawedamise ja selle mõisa majapidamises ettetulnud teiste wäärnähtuste kohta. — 10. J. Reesen'i, J. Tomp'i ja H. Allik'u arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele kaitsepolitsei poolt Riigikogu liikme kandidaadi Jaan Kreuks'i mahalaskmise kohta. — 11. Seaduseelnõu talumaade korraldamise kohta Petseri maakonnas ja Wiru maakonna naroowataguses osas. — Päewakorral. — 12. Seadus Eesti ja Saksa wahel sõdurite matuspaikade korraldamise asjus tehtud kokkuleppe kinnitamise kohta — I lugemisel. Wastu wõetud. 13. Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus III lugemisel. Wastu wõetud. — 14. Esimeselt juurdeweo raudteedeseltsilt Wenemaal (Первое общество под'ездных железных путей в России) Eesti wabariigi piirides olewate raudteede riigile wäljaostmise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. 15. Kaitsepolitsei ärakaotamise seaduseelnõu. — Päewakorral. — 16. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku küsimus.

II Riigikogu koosolek 12. juulil 1923 a. kell 10 homm.

Kokku on tulnud 87 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, pärast esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**, pärast abisekretäär **O. Köster**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, põllutööminister **B. Rostfeldt**, teedeminister **K. Ipsberg**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, pärast siseminister **K. Einbund**.

Päewakord:

1. O. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Abja mõisa endiste tööliste palwe tähele panemata jätmise kohta.

2. Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele korterihäda lahendamise asjus.

3. Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartu maakonna Alatskiwi metskonna, Kirepi ja Padakõrwa jaoskonna riigi metsatööstelt teoorjuse nõudmise ja nende metsatöösteliste raskete töötingimiste kohta.

4. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööministrile Kirepi mõisa inventaari ärawedamise ja selle mõisa majapidamises ettetulnud teiste wäärnähtuste kohta.

5. J. Reesen'i, J. Tomp'i ja H. Allik'u arupärimise-ettepanek Wabariigi Walit-

susele kaitsepolitsei poolt Riigikogu liikme kandidaadi Jaan Kreuks'i mahalaskmise kohta.

6. Seaduseelnõu talumaade korraldamise kohta Petseri maakonnas ja Wiru maakonna naroowataguses osas — Riigikogu liigete **S. Schtscherbakow'i**, **W. Maaker'i**, **J. Zimmerman'i** ja **W. Grigorjew'i** ettepanek.

7. Seadus Eesti ja Saksa wahel sõdurite matuspaikade korraldamise asjus tehtud kokkuleppe kinnitamise kohta — wäliskomisjoni ettepanek.

8. Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

9. Esimeselt juurdeweo raudteedeseltsilt Wenemaal (Первое общество под'ездных железных путей в России) Eesti wabariigi piirides olewate raudteede riigile wäljaostmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

10. Kaitsepolitsei ärakaotamise seaduseelnõu — Riigikogu liigete **J. Reesen'i**, **J. Tomp'i** ja **R. Weiram'i** ettepanek.

11. Tulitikumaksu seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

12. Riigiasutuste paigutamise seaduse täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päewakorra juhataja **K. Wirma** täiendamine. **ma:** Päewakord on Riigikogu liigetele kätte antud. Päewakorra täiendamiseks on ette pandud wõtta päewakorra esimeseks

punktiks komisjonide täiendawad walimised. Muid ettepanekuid ei tehta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on päewakorra täiendus wastu wõetud. Sellega on päewakord kindlaks määratud.

2. Teadaandmine Sekretäär **T. terwitustelegrammid** **Kalbus** (loeb): Üleilmilise ühistegewuse päewa pühitsemisel väljasõidul Luunja mõisas terwitawad Riigikogu, soowiwad jõudu ja ühtmeelt edukaks tööks meie riigi ja rahwa heaks käekäiguks Tartu ühistegelised asutused.

3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Riigikogu juhatus poolt on komisjonidesse antud järgmised seaduseelnõud (loeb): sõjawäeosade ja -asutuste alla wõetud ruumide üüriseaduse muutmise seaduseelnõu antud omawalitsuse komisjoni; seaduseelnõu teedeministeeriumi 1923 a. maanteede ja sildade erakorralise eelarwe summadest toetusandmise kohta maakonnawalitsustele — omawalitsuse komisjoni; seaduseelnõu toetussummade kohta maakonna omawalitsustele — rahaasjanduse komisjoni.

4. Teadaandmine muudatuste kohta Riigikogu koosseisus. Riigikogust on tagasi astunud Eesti rahwaerakonna rühma liige Ehrlich, tema asemele on kutsutud Anton Jürgenstein — järgmine kandidaat Tartu walimisringkonna nimekirja järele. Weel on tagasi astunud Riigikogust tööerakonna rühma liige Suit, tema asemele on kutsutud Wõru-Walga-Petseri walimisringkonna nimekirja järele järgmine kandidaat A. Schulbach.

5. Komisjonide täiendawad walimised. Juhataja **K. Wirma**: Kirjalikult on ettepanek tehtud Balti-Saksa rühma poolt walida rahaasjanduse komisjoni tagasiastunud Riigikogu liikme Luther'i asemele rkl. Hasselblatt.

J. Jaanis (rhw.): Panen ette demokraatliku liidu poolt walida rahaasjanduse komisjoni Riigikogust tagasiastunud rkl. Ehrlich'i asemele Riigikogu liige Jürgenstein.

Juhataja **K. Wirma**: Peale selle on ettepanek tehtud Eestimaa töörahwa partei rühma poolt walida omawalitsuse

komisjoni rkl. Janson, riigikaitse komisjoni rkl. Kangur ja wäliskomisjoni rkl. Weiram; demokraatliku liidu poolt on ette pandud walida rahaasjanduse komisjoni rkl. Jürgenstein. (Wahelhuue pahemalt poolt: Korrage walida!) Korrage saab ainult ühte komisjoni walida, mitmesse komisjoni korrage walida ei saa. Asun hääletamisele selles järjekorras, nagu ettepanekud on tehtud. Balti-Saksa rühma poolt on ette pandud rahaasjanduse komisjoni liikmeks rkl. Hasselblatt. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Hasselblatt rahaasjanduse komisjoni liikmeks walitud.

Demokraatliku liidu poolt on rahaasjanduse komisjoni liikmeks ette pandud rkl. Jürgenstein. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Jürgenstein rahaasjanduse komisjoni liikmeks walitud.

Omawalitsuse komisjoni liikmeks on ette pandud Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma poolt rkl. Janson. Peab muuseas tähendama, et wastawat jagajat silmas pidades on Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühmal wõimalik omawalitsuse komisjoni üht liiget saata. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 29 häält, wastu 32. Sellega ei ole see kandidaat walitud.

Järgmiseks oleks walida riigikaitse komisjoni liikmeks sama rühma liige Kangur. Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Rkl. Kangur on saanud poolt 16 häält, wastu 39, sellega ei ole ta walitud.

Järgmine ettepanek on wäliskomisjoni liikmeks walida rkl. Weiram. (Paremalt poolt: Kustrühmast? — Pahemalt poolt: Põllumeeste hulgast. Naer.) Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühmast. (Hääletatakse.) Wastu on nähtawa enamuse, sellega ei ole see kandidaat walitud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. O. Gustawson'i küsimine põllutöoministrile Abja mõisa endiste tööliste palwe tähelepanemata jätmise kohta.

O. Gustawson (is.) (loeb): Käesolewa aasta webruuaris anti Abja mõisa (Pärnu maakonnas) endistelt töölistelt põllutöoministeeriumile palwekiri. Selles juhiti põl-

lutööministeeriumi tähelpanu tõsiasi, et 87 wakamaad maad, mis praegu Abja mõisa endiste tööliste käes kasutada, liig vähe on äraelamiseks 27-le töölisperekonname ning paluti suurendada maanormi 5—16 wakamaani iga perekonna kohta, ette pannes töölistele juurde andmiseks maad wõtta krunt nr. 40-st, milles põllumaad terwelt 46 tiinu ja mis nimeliselt jäetud mingisugusele hobusekaswatusse seltsile. Palwet toetas Abja wallanõukogu.

Maikuus said Abja mõisa töölisel põllutööministeeriumilt postkaardil poolteistrealise wastuse, et nende palwe järelduseta on jäetud.

Ülaltoodu põhjal palun põllutööministeeriumilt wastust järgmistele küsimistele:

1. Mil põhjusel arwas põllutööministeerium heaks Abja mõisa endiste tööliste põhjendaw palwe järelduseta jätta?

2. Kas mõtleb põllutööministeerium oma endist eitawat otsust rewideerimisele wõtta ja Abja mõisa endiste tööliste käes olewat maanormi suurendada tööliste poolt palutud määrani?

3. Millal ja kuidas kawatseb põllutööministeerium seda teha?

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

7. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisettepanek Wabariigi Walitsusele korterihäda lahendamise asjus.

(Arupärimisettepaneku tekst:

„Korterihäda on kogu Eestis äärmiselt teraw, rahwa laiad hulgad, eriti töölised kannatawad selle wiletsuse all väga raskelt. Umbes

⁷/₈ Tallinna elanikkudest elab wiletsates ühe- ja kahetoalistes korterites, see on — niisugustes, mille sarnaseid mujal üldiselt wiletsateks tunnistatakse. On juhtumisi teada, kus 20 inimest, nende seas kopsuhaiged, ühes toas elawad! Ilma oma korterita leibkondi on Tallinnas mitu tuhat, nende seas palju kõrgemaid ja madalamaid riigiametnikka, kes wõimatu kitsastes ja kuulmata kallil üüri alustes ruumikestes peawad elama. Linnawalitsus on kohtu poolt wäljatõestatud ja teistele ilma peawarjuta leibkondadele juba mitu suuremat barakki ehitanud. Muidu oleksid need inimesed uulitsale jäänud. — Tartu olud ei ole paremad. Isegi ülikool ei leia seal oma õpejõududele elukorterid... Rahwalgemise ajal awanes neile, kes sellest tööst osa wõtsid, äärmiselt kurblik pilt: leiti korterid, kus

rahwalugejad uste pealt tagasi pidid pörkama, nad ei wõinud sisse astuda.

Walitsuse nimel andis härra minister Ipsberg ühe sellekohase küsimise puhul seletust jaanuarikuul käesolewal aastal. Tema seletusest wõis aga ainult seda mõista, et Wabariigi Walitsusel korterikitsikuse ja selle ulatuse kohta täielikka teateid ei ole. Isegi see jäi selgitamata, kas ja millal walitsus tarwilikka teateid nõutama mõtleb hakata, nagu ka see, misugune walitsuse ametkond korterikriisi lahendamist oma ülesandeks peaks pidama. Ehituspeawalitsuse asemikud ütlesid eelarwe-kommisjonis, et see asi sinna ei kuuluwat, kuna töö-hoolekandeministeerium, kelle alla see asi oma sotsiaalse iseloomu tõttu kuuluma peaks, selle küsimusega ainult kõrwalt waadates tegemist teeb. Temal puuduwad selleks ka rahasummad. Et see ministeerium enesele seks otstarbeks eelarwes raha ei nõudnud, tuleb arwata, et tema selle küsimuse lahendamisega tegemist ei taha teha.

Et selles asjas selgusele jõuda, palume järgnewat arupärimist Wabariigi Walitsusele ettepanemiseks wastu wõtta:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Eestis väga raske korteripuudus rahwast juba kaua rõhub?

2) Kui Wabariigi Walitsusel mitte ei peaks teada olema, kui laialine ja rõhuw korterikriis on, kas walitsus kawatseb selle üle selgusele jõuda, kuidas ja millal mõtleb tema tarwilikud andmed saada?

3) Mis mõtleb Wabariigi Walitsus korterihäda kiireks lahendamiseks ette wõtta?

Palume seda arupärimist Riigikogu järgmise arupärimis-koosoleku päewakorda wõtta.

Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma nimel

(Allkirjad) M. Martna.

A. Rei.

K. Wirma.“)

M. Martna (sd.): See arupärimine wõeti juba jaanuari lõpul eelmise Riigikogu poolt wastu, et ta Wabariigi Walitsuse poolt senni weel wastatud pole, tuleb osalt sellega seletada, et rahwahääletamine usuõpetuse asjus Riigikogu tööd takistas, kuna sellele Riigikogu walmised järgnesid. Hoolimata sellest oleks walitsusel siiski wõimalik olnud, kui tal selleks tahtmist oleks jätkunud,

selle arupärimise peale seletust anda. Et seda sennini sündinud ei ole ja et uus Riigikogu nüüd kokku on tulnud, siis ei jää meie rühmal muud üle, kui arupärimist uuesti ette panna, olgugi, et seesama walitsus, kellele meie seda arupärimist juba jaanuarikuul ette panime, praegugi Wabariigi Walitsuse juhtimise eesotsas seisab.

Austatud Riigikogu liikmed! Korteripuudus on üle Eestimaa tuntud ja selles asjas ei maksa arupärimise põhjendamise juures uusi näitusi tuua. Kes ajakirjandust on jälginud, on igapäew korteripuudusest andmeid küllalt saanud. Tallinna linn ehitab juba neljandat wõi wiendat barakki wõi suuremat elumaja ühetoaliste korteritega neile, keda kohtu poolt endistest korteritest wälja tõstetud. Ühel üleskirjutusel andsid umbes 2000 ilma korterita perekonda üles. Mingisuguse teise sellekohase üleskirjutuse puhul on ennast ka umbes 1500 ametnikku, kui ma mitte ei eksi, teada annud, kellel korter puudub. Meie leiame edasi ajalehtede sõnumites, et nõndanimetatud korterikriisi lahendamiseks laenu antakse wastawa komisjoni poolt. Ma ei tea mitte, kas seda laenu antakse ainult siia ja sinna wõi antakse seda üle kogu maa, kuid igatahes see on tunnistuseks, et korterihäda Eestimaal suur on. Selle laenu andmise ja korterikriisi all kannatajate seisukorra selgitamiseks panime arupärimise Wabariigi Walitsusele ette eeldades, et Wabariigi Walitsus selle kohta seletust annab, missuguses olukorras meie oma korteripuudusega ja wiletsusega oleme. Meie wõime ju oletada, et Wabariigi Walitsusele seesugune häda mitte teadmata ei ole ja et selle kohta just andmeid walitsuseasutuste poolt terwe rahwas, kogu riik ootab ja temal õigus on seda oodata, et walitsus selles asjas selgitust muretseb. Detsembrikuul ette wõetud rahwalugemisel on selles asjas rahwalugejad wäga palju näinud, mis ka Riigikogul wäga huwitaw teada oleks. Ma ei ole nende üksikasjadega mitte tuttaw, kuid ma olen statistika keskbüroo juhatajate poolt kuulnud, et rahwalugejad südantlõhestawaid olusid on pidanud nägema. Mõnes kohas on korterid niisugused olnud, et rahwalugejad on pidanud ukse pealt tagasi pörkama wäljakannatamata õhu ja mustuse pärast, sest õhk ja kogu olemine korteris on niisugused olnud, et sisse minna ei wõidud. Tallinna linna kopsuhaigete tähelepanemise orgaanid on ühetoalisi korterid leidnud, kus 21 inimest ühes toas elawad, nende

seas ka üks kopsuhaige. Ma arwan, et sellele rohkem juurde lisada ei tarwitse ja usun, et Riigikogu liigetele kõige selle häda sügaw hädaohut meie rahwa tulewiku kohta selge on, sellepärast panen ette seda arupärimist wastu wõtta ja loodan, et Riigikogu liikmed ka seekord selle ettepaneku wastu wõtawad ja et Wabariigi Walitsus selle peale õige kiirelt wastab. Arupärimise tekst on Riigikogu liigetele kätte saadetud, nii et ma seda siin enam ette kandma ei hakka.

Juhataja **K. Wirma:** (Häälata taksse.) Arupärimist on toetanud kaugele üle 25 Riigikogu liikme, sellega on arupärimine wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisettepanek Wabariigi Walitsusele Tartu maakonna Alatskiwi metskonna, Kirepi ja Pado kõrwe jaoskonna riigi metsatöölistel teoorjuse nõudmise ja nende metsatöölaliste raskete töötin-gimiste kohta.

(Arupärimisettepaneku tekst:

„Ülalnimetatud riigi metsatöölisega on metsaülem lepingu sõlminud, mille järele metsatööline saab riigiwalitsuse poolt omale 1. maist kuni 1. maini tarwitada elukorteri ja muud koha järele olewad ruumid ühes juuresolewa maaga (2—3 wakamaad põl-lumaad, 6 wakamaad

heinamaad, 7 wakamaad karjamaad) ja kütteks puid. Hoonete ja maa rendiks peab metsatööline 15. oktoobrist kuni 1. juulini metsatöösiid tegema, „selle järele, kuidas metsawalitsus seda nõuab“ (§ 7), kas tüki- ehk päewatöös. 1.—15. oktoobri- ni peab tööline oma maad ära kündma ja 15. oktoobriks oma põllutööd lõpetama. § 8 järele peab metsatööline, kui temal $\frac{1}{2}$ tiinu põldu ja kahe lehma, ühe hobuse ja kolme lamba toitmiseks heinamaad ja wastaw osa karjamaad tarwitada on, töö- aasta jooksul 30 kuubiksülda põletispuud walmistama allpool tähendatud, metsa- ülema poolt dikteeritud hindadega. Kui peale küttepuude muid metsamaterjaalisid walmistatakse, arwatakse ühe kuubik- sülla küttepuude kohta 60 palki, teisi materjaalisid aga ühe kuubiksülla hinnale wastawa hinna suuruses, mille äramäära- mine jällegi on metsaülema käes. On metsatöölise koht aga maapinna järele

suurem, siis maksab tööline riigimetsa walitsusele maade eest tasu kohalikus maakonnas äramääratud hindade järele. Metsatöoline, kellel § 8 tähendatud osa põldu ja heinamaad tarwitada, saab oma tööde eest, mis ta on sunnitud tegema, järgmist tasu:

Ühe sülla hagude eest 12 m.; walmismaterjaali eest 1 arsin pikad 7' süllast 130 m., $\frac{3}{4}$ arsinat pikad 7' süllast 120 m., 1 arsin pikad 7' süllast korjamise teel 150 m., $\frac{3}{4}$ arsinat pikad 7' süllast korjamise teel 140 m., palgitolli pealt 21'—24' pikad 70 p., 25'—30' pikad 80 penni jne.

Metsatöoline on ka kohustatud 20 mehe, 20 naise ja 10 hobuse päewa metsa istutamise, metsasihtide, kraawide ja muude puhastustööde juures ära tegema, — pool nimetatud päewadest 1. maist kunni 1. juulini, järgmine pool 15. okt. kunni 15. now. silla parandamiste, kitkumiste ja muude tööde juures. Metsawalitsusel on õigus $\frac{1}{2}$ osa päewi ka suwel hädaliste tööde juures töölistelt nõuda.

Tasu arwatakse:

jalamehe töötunni eest . 6 marka.

naisterahwa „ „ . 5 „

hobusemehe „ „ . 15 „

„Kui wõimatu on naistööpäewi teha, siis saab meestööpäewade arw suurendatud, kusjuures iga 5. tööpäewa kohta 4 mehe päewa tuleb arwata.“

Metsatöoline on kohustatud oma koha tarwis minewa parandusmaterjaali (pliidi- ja ahjukiwid, salwepakud, winnapuu, katuseaastud ja muud) oma ajaga ja ilma tasuta juurde wedama, kuna parandustöö metsawalitsuse korraldusel ja kulul sünnib. Sõnnikut, heinu, põhku ja põletismaterjaali on keelatud müüa ja wälja anda.

„Kui metsatöoline oma wolil peale lepingus tähendatud ja mujale tööle läheb, ehk ühel wõi teisel teel oma kohuseid ei täida, wõib tema wälja tõstetud saada, ilma et temal õigus oleks tasu nõuda. Kütteainete keskkomitee ehk mõne muu riigiasutuse poolt toimepandawasse tööstusse wõib tööline ainult metsawalitsuse lubaga minna, kuid peab siis selle aja jooksul põllu ja heinamaa eest renti ja korteri eest üüri maksuma.“

„Kui metsatöoline laiskuse, hooletuse ehk mõne muu mitte metsawalitsuselt ärarippuwa põhjuse pärast lepingus äratähendatud töönormi walmis töötanud ei ole, siis maksab tööline iga lõikamata jäänud kuubiksülla eest riigi metsawalitsusele

70 marka päewas kahjutasu.“ Nähtawasti tuleb tal seda trahwi maksta ka haigusepäewade eest.

Nii on siis metsatöoline, kes saanud ulualuse ja wäikese maatüki, kohustatud riigile tegema 232 päewa 20.756 marga eest.

Oma majapidamise eest hoolitsemiseks kulub töölisel wähemalt 30 päewa.

Jääb järele weel 37 päewa, kus wõiks wäljaspool töötada, kui tööd leidub ja metsawalitsus seda lubab. Wõiks nende päewade eest saada paremal juhtumisel 6.550 marka.

Seega oleks riigi metsatöölise teenistus 299 tööpäewa eest ühes maakasutamise, mille riigi rent 2.537 m. 50 p. oleks, kokku 29.843 m. 50 penni; aasta keskmine sissetulek ühe päewa kohta (29.843.50 : 365) — 81 marka 75 penni.

Põllu- ja heinamaast on saak nii wäikene, et seenimetamisewäärt ei ole. Nii saadi heinamaast läinud suwel 15 saadu heina.

Omast sissetulekust peawad riigi metsatöölised weel tasuma isikutele, keda pealepandud teoorjuses nõutud töönormide täitmiseks abiks palkawad, et mitte raske trahwi alla sattuda. Nii jääb siis neile enestele waewalt 20.000 marka aastas perekonna kohta. Perekonnad on wähemalt 5—6 liikmelised, kus hulgas sagedasti 3—4 ja suurematel perekondadel enam alaealisi lapsi on.

Kuna korteriolud igalpool rasked, niisama ka tööpuudus walitseb, siis pole metsatöolistel wõimalik mujale asuda, waid nad on sunnitud oma kohtadele, kus senni töötanud on, ka edasi jääma ja teoorjust tegema.

Kuigi metsatööstus riigi ettewõtte on ja teoorjus seadusega keelatud, ei panda seda tähele, waid nagu ülaltoodud lepingu kirjeldusest näha, on ta isegi lepingutingimistesse wõetud.

Teoorjuse, tööpäewadega renditasmise kohta on antud Wene ajutise walitsuse poolt järgmine keeld:

Собрание узак. и расп. прав. 24 сентября 1917 г. № 264 пост. врем. п. № 1922 о прекращении стобыгания на некоторых землях Прибалт. края аренда рабочими днями, mille wastu käesolewal korral eksitakse.

Ka ei wõi riigivalitsuse huwides olla oma töölisi äärmiselt wiletsates tingimistest töötama sundida.

Kõiki ülaltoodud asjaolusid tähele panes, pöörame Wabariigi Walitsuse poole järgmiste küsimustega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada Tartu maakonna Alatskiwi metskonna metsatööliste raske seisukord ja see, et neilt nõutakse rendi tasumist tööpäewadega (teoorjusega)?

2) Kui on teada, mis kawatseb siis Wabariigi Walitsus teha nende seisukorra parandamiseks ja kas ta tahab edaspidi rendi tasumist tööpäewadega lõpetada, määrates metsatööliste kasutada olewa maa ja ruumide pealt renti rahas, nagu seda seadus nõuab?

3) Kas mõtleb Wabariigi Walitsus korraldust teha, et riigi metsatöölisele töö eest sarnane tasu määratakse, mis inimesemoodi elamist võimaldaks?

4) Mispärast ei määrata riigi metsatöölisele tasunormid keskwalitsuse poolt kindlaks, waid on see jäetud kohaliku metsawalitsuse kätte?

Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

Tallinnas, 5. juulil 1923 a.

(Allkirjad) A. Palwadre.

L. Johanson.

J. Wain.“)

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Palwadre'l.

A. Palwadre (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Esitatud arupärimine puudutab wormilikult ainult ühe maakonna metsatöölisi, nimelt Tartu maakonna metsatöölisi, kuna sisuliselt puudutab arupärimine kõikide maakondade metsatöölisi üle terve riigi; andmed, mis arupärimise aluseks on olnud, on lepingud, mis metsawalitsus sõlmib metsatöölisega üle kogu riigi. Nii tuleb selle arupärimise ulatust wõtta laiemalt, kui ta wormiliselt paistab. See arupärimine, nagu eelminegi, wõeti vastu esimeses Riigikogus, kuid kahjuks jäi ka selle arupärimise peale walitsus wastuse wõlgu, kuna aga küsimus mitte selge ei ole. Metsatöölised ja mitte ainult Tartu maakonnast, waid ka teistest maakondadest, on Wabariigi Walitsuse, põllutöoministeeriumi ja tööhoolekandeministeeriumi poole pööranud palwekirjaga, et oma rasket seisukorda lahendada. Ei saa leppida sellega, et walitsus ametlikult seisukohta üldse wõtta ei taha asja kohta ja sellepärast tuligi esitada arupärimine uuesti, et võimalik oleks seletust

asja kohta ära kuulata. Seda rohkem, et asjasthuwitatud isikud oma palwe peale ametlikku wastust mitte saanud ei ole selle ettekäändega, et palwe ei olewat olnud mitte küllalt wiisakalt kokku seatud. Asjaolud, mis arupärimisele aluse on annud, on kahesugused. Esiteks rasked töötingimised, mille all metsatöölised kannatawad. Esitatud arupärimises on üksikasjaliselt ette toodud need tingimised, milledes metsatöölised elawad; need on wälja wõetud märgukirjast, mis metsatöölised on saatnud Wabariigi Walitsusele ja põhjenedaw lepingul, mis on sõlmitud metsatöölisega metskondade ülemate poolt. Arupärimise tekstist selgub, et metsatöölised on seotud oma tööjõuga täiesti metsatööde külge. Ainult 1. juulist kuni 1. oktoobrini on neil waba aega mujalt ülespidamist teenida. Kuid ka sellel wabal ajal, kolme suwekuu jooksul, on nad kohustatud ligi 20 metsapäewa ära tegema, kuna aga kroonu tööst saawad meestöölised palka 6 mrk. tund ja naistöölised — 5 mrk. tund, hobusega päew — 15 mrk. tunnis. Nii saawad metsatöölised kogu aastase teenimise järele ligi 20.000 mrk., ja sellest peawad elama ja sellega läbi saama suured perekonnad. Need, kes on Wabariigi Walitsuse poole pööranud palwega, seletawad, et neil on 5—6 liikmelised perekonnad. Loomulik on, et selle teenistusega suure perekonnaga ära elada ei saa.

Teine asjaolu, mis ka põhjust arupärimiseks annab, on järgmine:

Omal ajal oli Baltimaal lubatud nõnda nimetatud teoorjus: Mõisnikkude poolt anti maad rendile ja selle eest nõuti tasu tööga. Wene rewolutsiooni päewil, Wene ajutise walitsuse ajal pandi maksma teoorjuse ärakaotamise seadus, mille põhjal ära kaotati igasugustel maadel teoorjuse võimalus. Nüüd on aga metsade peawalitsus uuesti sisse seadnud endise teoorjuse sel kombel, et antakse tarwitada wäiksed maalapikesed isegi kunni pooletiinulised ja selle eest ei wõeta tasu mitte rahas, waid nõutakse tasu tööga. Selles mõttes on meie wabariigi walitsusastus wastolusse sattunud meie makswate seadustega ja oleks tingimata tarwilik ära kuulata, kuidas Wabariigi Walitsus seletab seda awalikku seaduste rikkumist. Nii on kaks asjaolu wälja kutsunud käesolewa arupärimise: 1) metsatööliste raske seisukord ja 2) seaduswastane metsade peawalitsuse alla kuuluwate maade wäl-

jaandmine, mille vastu ka asjaosalised kogu aja on protesteerinud. Märgukirja kirjutanud Tartu maakonna metsatöölised algawad oma palwet järgmiselt: „Lisades siia juurde Alatskiwi metskonna metsaülema poolt meiega sõlmitud töölepingust ärakirja, mis meie kohta ka praegu maksew on, — juhime tähelepanu nende raskete töötingimiste peale, milliste all meie töötama peame, sellepärast, et omale ulualust leida ja nälgides pealtwaatajateks olla, kuidas meiega ühes meie naised ja väikesed lapsed — tulewased wabariigi kodanikud — alasti ja nälgides üles kaswawad.“ Järgmised andmed tõendawad seda esimest lauset märgukirjas. Üksikasjalised andmed on esitatud täielikult arupärimise tekstis. Mina ei taha sellepärast nende juures peatada ja loodan, et Riigikogus on vähemalt 25 liiget, kes tahaks Wabariigi Walitsuselt awalikku seletust saada nende metsatöölise rasket seisukorrast, kellest jutt on arupärimises.

Tuletan weel meelde, et neid metsatöölisi, keda arupärimine käsitab, ei leidu mitte Tartu maakonnas, waid ka teistes maakondades.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Arupärimist on toetanud kaugelt üle 25 liikme, sellega on arupärimine vastu wõetud.

Riigikogu läheb päewakorra järgmise punkti juurde.

9. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööstriile Kirepi mõisa inwentaari ärawendamise ja selle mõisa majapidamises ettetulnud teiste wäärnäh-tuste kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„1919 a. maikuus rentis Taawet Simm Kirepi mõisa Tartumaal enda kätte ja hakkas teda pidama mõisas olemasolewa inwentaariga, enda poolt sinna tuues kõigest 3 tööhobust. Kirepi walla kontrollkommissjon, kes mõisa päralt olewa ja Simmi

kätte läinud inwentaari arwele wõtma pidi, tegi oma töö wäga erapoolikult. Kohalikkude mõisatöölise tõenduse järele on kontrollkommissjon kandnud wastasse akti tööloomi ja põllutööriistu kaugelt vähem, kui neid tegelikult olemas oli näituseks hobuseid 21 olemasolewa asemel ainult 8 ja sarwloomi 65 asemel kõigest 30; kõigiti kõlbulikuist põllutööriis-

tust on paljud märgitud lagunenuiks jne. Selle tagajärjel on mõned kontrollkommissjoni liikmed keeldunud aktile alla kirjutamast.

1920 a. kewadel wõeti mõis tegelikult riigile üle ja renditi põllutööstriiteeriumi poolt endisele rentnikule Simm'ile edasi. Täna wu kewadel tükeldati mõis ja anti asunikkudele wälja peaaegu ilma inwentaarita. Loomad, põllutööriistad, wili, mida mõisa üleminekul Simm'i kätte antud oli peale 3.000 puuda, heinad ja põllupõhk kõik selle oli Simm suuremalt jaolt ära wiia ja wedada lasknud, seletades, et tema kogu inwentaari mõisa endise omaniku wolinikuil ära ostnud ja see nõnda siis tema pärisomandus olla.

Mõisa ülewõtmisel oli ülesküntud põldu 274 wakamaad ja taliwilja maas 106 wakamaad, täna wu kewadeks ei olnud aga seemendamiseks ülesküntud põldu ainustki wakamaad ja taliwilja oli maas kõigest 70 wakamaad, seegi külwatud poole seemnega ja kõige wiletsamal harimisel.

Mõisa külje all olewalt heinamaalt laskis Simm maha raiuda kõik kased — 200—300 suurt puud — heinamaa puhastamise ettekäändel isiklikuks tarwitamiseks ja wististi ilma hinnata. Samuti on rentnik Simm oma isikliku äranägemise järele kasutanud mõisa metsa sarnasel määral, et selle ja heinamaa laastamisega tehtud kahju ümberkaudsete elanikkude arwamise järele ulatab kõige vähemalt 200.000 margani.

Ülalmainitu põhjal paneb iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata põllutööstriiteeriumi poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on põllutööstriitil ülaltoodud asjaolud teada?

2. Kas ja millistel põhjustel on põllutööstriiteerium jätnud wõõrandamata ning tunnistanud rentnik Simm'i omanduseks Kirepi mõisa inwentaari?

3. Kui seda tehtud ei ole, kas kawatseb siis põllutööstriiteerium rentnik Simm'i wastutusele wõtta omawolilise inwentaari omandamise eest?

4. Kas mõtleb põllutööstriiteerium esineda kohtuliku kahjutasu nõudmisega kahjude eest, mis rentnik Simm'i omawolitarwitamise ja rendilepingu mitmekordse rikkumise tagajärjel tekkinud?

5. Miks on põllutööstriiteerium ja tema kohalikud ametnikud sarnaseid wäärnäh-tusi waikides siia maani sallinud

ja mis tahetakse edaspidi teha seesuguste nähtuste kõrvaldamiseks?

Palume wõtta see arupärimine Riigikogu lähema arupärimiskoosoleku päewakorda.

(Allkirjad) Oskar Gustawson.

Jaan Piiskar.

B. Eilman.“)

Tallinn, 6. VII. 23.

Sõna on rkl. Gustawson'il arupärimise põhjendamiseks.

O. Gustawson (is.): Parevalt tiivalt ja ka keskelt on meile tihti tehtud etteheiteid, et üksikute sündmuste hindamisel ei tainawat meie rühm kunagi tabada õiget distantsi, et sündinud asju nii waadelda, nagu Jaan Tõnisson armastab ütelda, — riikliste tulewiku perspektiivide walgusel. Meie ei salga mitte, et teie perspektiivid meid tõesti mitte ei tõmba. Nad jätawad meid täiesti külmaks, waatamata selle peale, et teie olete endistele lisaks rikastunud ühe uue tõendusega selle kohta, et isegi kõige hullemail hundirattalõomistel ministeeriumides ei puudu oma perspektiivid ja sisemine loogika.

Meie tänane arupärimine on pühendatud põllutööministeeriumile ja käsitab üht väikest episoodi selle ministeeriumi fantastilise tegewuse 1001 öö seeriast. Juba I Riigikogu päewil pommitas meie rühm järjekindlalt ja järele jätmatalt seda ministeeriumi, näidates lõpmata rea tõsiasjade waral. kuidas selles ministeeriumis, — et ütelda piiblisõnadega: ülekohus ja kõwerused kisendawad taewa poole. Wahepeal on nüüd selles ministeeriumis midagi sündinud, mis laseb oletada, et selle ministeeriumi omapärane waba looming maareformi teostamisel ei ole teps siiski mitte kantud isiklistest tujudest ja huwidest, waid et temal tõepoolest on olnud suur ja ühtlustaw sisemine idee. Põllutöeministri endine abi härra Raamot on, wististi kindel olles selles sisemises äratundmises, et Eesti alused ei asu mitte üksi maal, waid et neid tuleb otsida ka merel, asunud selle maaministeeriumi eesotsast merele, et kindlustada Eesti tulewikku merel, on asunud merereformi teostama. Meie ei eksi wist mitte, kui oletame, et kogu ta siiaaoline tegewus oli selleks, et soetada baasist selle tõsise ülesande sooritamiseks, nagu nüüd armastatakse ütelda. Kogupõllumeeste „Kaja“ ei jäta laulmast selle oma mehe uuest wõi-

dust Eesti tulewiku perspektiivide awardamisel jne. jne. jne.

Ma ütlesin enne, et meid need perspektiivid külmaks jätawad. Kas härra Raamot ainukene on, kes maaministeeriumist mere peale üle läheb, seda meie ei hakka mõistatama. Neid tuleb ehk teisi. Meil on aga kindel see, et kuigi selle ministeeriumi üleaisa lõomistel tulewiku suhtes mingisuguseid isewärki wäljawaa- teid on, meie siiski tarwiliseks loeme kõik sarnased wäärnähtused kinni naelutada Riigikogu kõnetoolil.

Tulles käesolewa arupärimise juurde, loen tarwilikuks mõnda üksikut erinähtust alla kriipsutada. Kõige pealt ei saa märkimata jätta seda, et Kirepi mõisa rentnik, kellest meie arupärimisest jutt, kuulub nende isikute hulka, kellel põllutööministeeriumis olid väga soojad suhted, — isegi liig soojad. Neid mehi on meil, jumal paraku, õige rohkesti, kes oma isikuga kõik üles kaaluwad, niihästi walla- kui ka maakonnatöökogude arwamised. Tarwitseb neil härradel ainult Tallinna sõita, ja asjad on jälle tip-top, nagu olema peab. Kirepi mõis läks Simm'i kätte 1919 a. kewadel. Järgmisel aastal wõeti ta riigi poolt üle ja anti sellelesamale härrale rendi peale edasi. Sellest momendist läks lahti wõitlus mõisa tükeldamise pärast. Näidati, et tarwis oleks mõis tükeldada ja maatameestele wälja jagada. Mitmel puhul oli küsimus peaaegu otsustatud, aga rakendas siis härra Simm hobused ette, sõitis raudteejaama, seal edasi Tallinna, ja tuli tagasi paber taskus, et mõis on jälle tema kätte üheks aastaks edasi jäänud. Koha peal teawad kohalikud elanikud rääkida, et Simm isegi oma wankrile juusturattad olla alla rakendanud. Meie ei taha seda siiski uskuda, selle peale waatamata, et juusturattastel sõitmine palju pehmem on kui harilikudel ratastel. Nõnda kestis see wõitlus Kirepi mõisa pärast tänawu kewadeni, kus otsustati mõis ära tükeldada. Tükeldamisel selgus aga, et Simm ei olnud neid sõitusid Tallinna teinud mitte ainult mõisa oma käes hoidmiseks, waid ka mõisa inventaari ära tarwitamiseks. Mõis tükeldati ja anti asunikkudele wälja. Selle juures selgus aga, et inventaarist, põllupõhust ja wilja- seemnest ei olnud peaaegu midagi järele jäänud. (J. Piiskar (is.): Rott sõi ära!) No, see rott on koha peal hästi teada, kes selle on söönud. Weel rohkemgi selgus aga, nimelt, et kogu Kirepi mõisa inventaar on läinud riigiomandu-

sest härra Simm'i omanduseks üle. Simm oli suurema osa inwentaarist ära wedada lasknud ja kui kohalikud mõisatöölised selle üle imestust awaldasid, siis seletas Simm lausa: Mina olen selle inwentaari omal ajal endise omaniku wolinikkude käest ostnud ja wõin sellega teha, mis tahan. Meie ei tea, kuidas lugu sellega tõepoolest on, ning käesolewa arupärimise üheks põhjuseks ongi, et selgusele jõuda, kas tõesti Kirepi mõisa inwentaar on rentnik Simm'ile omanduseks antud wõi mitte. (Põllutööminister B. Rostfeldt: Ei ole.) Põllutööminister ütleb, et ei ole.

Järjekult tuleme teise küsimuse juurde, mis meie arwates wäärt on walgustada: missugustel põhjustel härra Simm wõis nimetatud mõisa inwentaari ära wedada. Meie teame, et Kirepi mõis oma inwentaariga oli üks rikkamaist. Mõisa üleminekul härra Simm'i kätte oli see inwentaar täitsa korras. Seal oli hobuseid 22, lehma 44, mullikaid 14 jne., peale selle weel rehepeksumasin ühes garnituuriga, sepikoda kogu sisseseadega ning wilja aidas üle 3.000 puuda. Kogu sellest wiljast, kui ka inwentaarist pole peaaegu midagi järele jäänud, ei wõinudki ka jääda, sest koha peal wõis tänawu näha, kuidas wooride wiisi weeti põhku kui ka wilja Elwa jaama ja sealt edasi.

Ei saa märkimata jätta wahetegemist sõbrameeste asunikude wõi rentnikkude ja harilikkude asunikude wahel. Harilikkudele asunikkudele waadatakse kohe näppude peale, kui ta peotäitki põhku tahab ära müüa, samal ajal näeme, kuidas teised wabalt põhku ja heinu koha pealt wälja wiivad, ilma et neile selle eest midagi tehtakse kohalikkude põllutööministeeriumi ametnikkude poolt. Mitte ainult inwentaar ei ole nimetatud mõisast kaotsi läinud, mitte ainult wiljaseeme ei puudu, waid härra Simm oskas kasutada mõisa ka teist wiisi. Mõisatöölised teawad rääkida, et härra Simm on oma heaksarwamise järele mõisa külje all olevast puiestikust lasknud 200—300 kasepuud maha raiuda oma isiklikuks tarwituseks. Mitte ainult sellega leppides on ta Roodewiku metsast lasknud puid maha wõtta sel määral, et kohalikud elanikud üldist puie mahawõtmise läbi tekkinud kahju hindawad wähemalt 200.000 marga peale. Ta on seal nähtawasti talitanud omapead, wõib olla ka kohalikkude metsnikkude teadmisel. Kuid sarnane teguwiis ühel kui teisel tingimusel ei tohiks luba-

tud olla ja põllutööministeerium peaks sellest wastawad järeldused tegema.

Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes paneb meie rühm ette seda arupärimist wastu wõtta.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär **O. Köster.**)

Juhataja K. Wirma: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes käesolewat arupärimise-ettepanekut toetawad, kätt üles tõsta. (Häälletatakse. Sekretäär loeb hääli.) Seda arupärimise-ettepanekut on toetanud 33 Riigikogu liiget, sellega on ta wastu wõetud.

Riigikogu läheb päewakorra järgmise punkti juurde.

10. J. Reesen'i, J. Tomp'i ja H. Allik'u arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele kaitsepolitsei poolt Riigikogu liikme kandidaat Jaan Kreuks'i mahalaskmise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„28. märtsil s. a. lasti Tallinnas Tatari tänawal kaitsepolitsei ametniku poolt maha töörahwa ühise wäärinna Riigikogu liikme kandidaat Tallinna nimekirjast sms. Jaan Kreuks. Jaan Kreuks'i ema mitmekordse

nõudmise peale waatamata ei antud talle oma poja surnukeha mahamatmiseks wälja, ega antud ka emale ega kellegile teisele wõimalust surnukeha näha.

Sel puhul tõid kodanlised ajalehed teateid, et seltsimees Kreuks'i mahalaskmine olla sündinud kinniwõtmise juures wastuhakkamisel. Kuid seal samas teatasid samad ajalehed, et J. Kreuks'i juurest leitud rewolwri koguni kaitse ees olnud, seega mitte laskewalmis. Surnukeha warjamine omaste eest laseb oletada, et siin mitte tegemist pole wastuhakkamisel mahalaskmisega, waid sihiliku tapmisega. Sest ainult kartus, et surnukeha ja kuulihawade lähemal uurimisel wõib selguda mahalaskmise tõelik käik, wõis olla põhjuseks, mispärast omaste eest surnukeha warjati.

Kõike seda silmas pidades paneme ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas leiab Wabariigi Walitsus, et J. Kreuks'i tapmine on kooskõlas wabariigi põhiseadusega?

2) Kui mitte, siis kas on süüdlased wastutusele wõetud?

3) Mispärast ei antud Jaan Kreuks'i surnukeha ta omastele wälja?

4) Mida mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et sarnastele nähtustele lõpp tuleks?

Paneme ette wõtta see arupärimine lähema Riigikogu arupärimis-koosoleku päewakorda.

Tallinnas, 10. juulil 1923 a.

Riigikogu liikmed:

(Allkirjad) Joh. Reesen.

J. Tomp.

H. Allik.“)

Sõna arupärimise-ettepaneku põhjendamiseks on Riigikogu liikmel Reesen'i.

J. Reesen (väljasp. rhm.): Weel ei saanud kristliku rahwaerakonna nootidel ja oreil laulmapandud kogu parunlik ja tõusikkodanlik ühine wäerind oma rahwahäaletamise wõitude loorberitele uinuma jääda, kui kogupõllumeeste uuestisündinud wärske liige ja liider härra siseminister oma teeneid sellega näitas, et ta kaitsepolitsei laskis 28. märtsil s. a. meie unustamata ja kalli seltsimehe Jaan Kreuks'i ilma takistamata ära tappa.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu liige Reesen! Palun mitte niisuguseid kõnekäänusid tarwitada, mis haawawad on.

J. Reesen (väljasp. rhm.): Sel puhul kuulutab kaitsepolitsei kodanlise ajakirjanduse kaudu oma wõidust järgmist: Kaitsepolitsei saanud teada, kus Kreuks käib. Ta saatnud oma agendi Ingerman'i walwama ja kui Kreuks ilmunud, talitnud ta teda kinni wõtta. Kuna Kreuks aga wastu hakanud, lasknud agent tema peale kaks pauku, mille järele Kreuks surmati. Nii on ajakirjanduses awaldatud materjaalide lühikene kokkuwõte Jaan Kreuks'i tapmise kohta. Kas see tõsi on, mida ajakirjandus selle kohta awaldab? Nagu ikka, nii ka siin on püütud tõsiasju warjata ja on katsutud leida niisugune seletuswiis, mis meie isamaaliku kaitsepolitsei teeneid kõrgele tõstaks härra siseministri ja teiste walitsewate kihtide ees. Aga kus tegijaid, seal on ka nägijaid ja mina ütlen, et see on wale, mida ajakirjandus Kreuks'i tapmise kohta esile tõi. Meie rühmal on korda läinud teateid koguda selle sündmuse käigu kohta, ja ma wõin ütelda, et siin sihikindla walega tegemist on, mis on lendu lastud selleks, et ära peita neid jälgi, mis selles, wõib olla teile seaduslikus tapmises, kuid meie rühma arwamise järele sihikindlas mõrtsukatöös ilmsiks tulid. Jutustatakse, et sel

ajal, kui Kreuks uulitsat mööda liikus, kaitsepolitsei temale lähenes tagant selja kahe kolme sammu kauguselt ja siis tule awas. On selge, et siis mitte mingisugust wastuhakkamist ei saanud olla. Isegi kodanlises ajakirjanduses ilmunud teated on niiwõrd kahekeelsed, et iga mõtleja ja arusaaja lugeja wõib seal wälja lugeda, et siin wõltsimise ja walega tegemist on. Kodanline ajakirjandus lasi sõnumed lendu, milles seletatakse, et Kreuks wastuhakkamisel on kaitsepolitsei poolt surmatud. Weel seisab selles ajakirjanduses, et kaitsepolitsei agent, kui ta Kreuks'ile lähenenud, hüüdnud: „Käed üles.“ Oletame, et kaitsepolitsei tõesti niisugust hüüet kuulda laskis, kuid kas siis iga kodanik on kohustatud eraisiku lähene-mise ja hüüete peale alla andma. Sest siin oli tegemist isikuga, keda mitte ära tunda ei wõinud ja kelle kohta mitte ei teatud, kas on see isik, kes Wabariigi Walitsuse ülesandeid täidab, mis seaduses tema peale pandud, wõi läheneb siin mõrtsukas, rööwel wõi riisuja, nagu neid kõikidel teelahkmetel ette tuleb. Ja loomulik, et Kreuks selle hüüde peale, mida muidugi ei olnud, ei saanud waadata, kui ühe ametliku arreteerija hoiatushüüde peale, waid waatas kui mõrtsuka peale, kes temale lähenes. Ajakirjanduses seisab, et Kreuks olla wastu hakanud ja selle wastuhakkamise juures surma saanud. Edasi kirjutatakse selles samas ajakirjanduses, et Kreuks ei ole wastu hakata saanudki, sest et rewolwriil olnud kaitse ees. Kuidas see asi tõepoolest on olnud, sellest wõib pikalt waielda. Igatahes meie rühma poolt kogutud andmetel on selge, et Jaan Kreuks wastu hakata ei saanudki, tema tapeti tagaselja. Sellest kõigist wõib järeldada, et siin on tegemist sihikindlalt ette-walmistatud mõrtsukatöoga. Seda laseb järeldada ka see asjaolu, et pärast Kreuks'i tapmist Kreuks'i surnukeha tema omastele mitmekordsete nõudmiste peale mitte wälja ei antud. Mispärast? Igatahes walitsuswõimud kartsid surnukeha wälja anda, sellepärast, et siis oleks tapmise tõelik käik selgeks saanud. Haawade waatlemisel oleks selgeks saanud, kas lasti külje pealt, otsaest wõi seljatagant. Ja siis oleks ka kõik selgeks saanud ja kaitsepolitsei wale awalikuks tulnud, mida ajakirjanduses awaldati. Ja sellepärast ei andnud Wabariigi Walitsus ega kaitsepolitsei Kreuks'i emale tema mitmekordse nõudmise peale tema poja surnukeha mitte wälja. Kuid miks siis Kreuks tapeti?

Mis ta tegi? Kes ta oli? Kodanlised lehed kirjutasid sel puhul, et Jaan Kreuks on olnud üks suur riigikukutaja. Tema olnud isegi nende lehtede kirjutuse järele lahkunud Wabariigi Walitsuse loal ja käsul ärakuhutatud Kingissepp'a paremaks käeks. Jah, kes seda teab, kas seltsimees Kingissepp kätega wõi käteta liiwaauku aeti? Meie rühm ei ole selle kohta materjaali saanud koguda, wõib olla, et tõepoolest tema parem käsi peale maa jäi. Et aga neid põhjusi selgeks teha, miks Jaan Kreuks tapeti, seks tuleb meil waadata 1) kes ta oli ja mis tema tegi.

Ajakirjanduses ja mujal ilmunud materjaali põhjal wõiksin ma Jaan Kreuks'i kohta järgmist ütelda. Jaan Kreuks oli põline proletaarlane, sündis 1891 a. detsembrikuul, Harjumaal Alawere walla Krokla mõisa moonaka pojana, kus tal oma seisuse kohaselt kõiki töörahwa wiletsusi läbi elada tuli. Need olid kehwas moonakaperes sedawõrd walusad, et 6 aastat hiljem Jaan Kreuks'i isa maal töökoha jättis ja linna kolis, aga ka linnas ei olnud mustatöölisel paremaid päewi. Kui Jaan Kreuks koolis käis, oli ta sunnitud oma perekonna toetuseks teenistust otsima, milleks ta peale koolitöö ajalehtede müügist wõimalust leidis. Peale algkooli lõpetamist tuli kindlamat tööd otsida ja Jaan Kreuks astus lukussepa õpipoisiks, aga kauaks ajaks ei jäänud ta sinna püsima, sest liig orjastaw oli töökojas walitsew õhkkond waimupoolest elawale poisile, kes wiletsast moonakakoolist ometi paindumata turja oli pärinud. Mõni aeg hiljem sõidab ta merel ja pärast töötab ta potissepa töökojas Peeperburis 1911/1912 aastal. Kui ta 1912 aastal Tallinna tagasi tuleb, on tal kaasatöölise wõitluse wõidumärk — kasakate nuudihoopide jäljed tööliste ja üliõpilaste meeleaduduselt. Neid aumärke on ta eluotsani kannud. Tallinnas astus ta sepa pealelööjaks, aga seal ei saanud ta kaua töötada, sest ilmasõja lahtipuhkemisel wõeti ta sõjateenistusse Austria piirile, kus ta töötas sanitäärina ja 34 diwiisi staabi kirjutajana. Sinna pääsis ta parema kirjaoskuse tagajärjel, mida oli ta omandanud alalise edasiõppimisega pärast kooli niihästi kursustel, kui ka iseseiswalt töötades, mis teda teadmiste ja silmaringi poolest teiste tööliste hulgas pea osa kõrgemale oli tõusnud. 1917 aastal algas tema poliitiline elukäik enamlaste parteis. Kas wõis tal teisi teid olla? Muidugi mitte. Saksa okkupatsioon kihutas tema maalt

wälja, kuid aasta hiljem oligi ta jälle Tallinnas tagasi, seekord mustatöölisena, kuid ühtlasi ka tööliste organiseerijana. Kohe alguses näitas ta oma organiseerija wõimeid. Mõne kuuga olid raudteetehased, kus senni sotsiaaldemokraadid pere-meest mänginud, üle wõetud. Kui 1919 a. augustikuul esimene Eesti ametiühisuste kongress kokku astus waliti Kreuks raudteetehaste poolt kongressile esitajaks. Kongressil waliti teda ülemaalisesse ametiühisuste kesknõukogusse, mis aga tegewusse ei saanud astuda, sest et siseminister Hellat ja tema kaaslased matsid selle ametiühisuste kesknõukogu Irboska poriloiku. Ainult üksikud nõukogu liikmed, nende hulgas ka Kreuks, pääsesid eluga, aga mitte kauaks. Kaks kuud hiljem puhkeb raudteetehastes streik lahti. Juudasid näitawad sõrmega Kreuks'i kui streigi juhataja ja organiseerija peale. Ta peab põranda alla minema, sest et sel ajal iga tööline, kes oma majanduslise korra parandamise eest häält julges tõsta, tunnistati riigikukutajaks ja äraandjaks ja kuhu neid paigutati on meil kõigil teada. Õnnelikud olid need üksikud, kes end juhulikult suutsid warjata põranda all ja metsasalkades. Sama saatuse osaliseks sai ka Kreuks. Ta pidi sotsiaaldemokraadi Hellat'i poolt loodud kaitsepolitsei eest põranda alla pugema ja seal peale algas tema teekäik Kolgatale. Nüüd oli ta tegewus täielikult tööliklassi organiseerimisele pühendatud, nende ettevalmistuseks wõitluse tarwis parema olukorra ja elamise tingimiste loomiseks. Seda tööd on ta raudteetehastes awalikult alustanud ja sama töö wiis ta põranda alla selle terwes ulatuses. Saatuse andis talle sellejuures juhtijaks, nagu kodanlised lehed kirjutawad, seltsimees Kingissepp'a, wilunud ja distsiplineeritud käe. Aastate jooksul areneb Kreuks'ist tööliklassi juht, nagu neid töölistesidest harwa kerkib. Sellest ajast peale algab Jaan Kreuksi tegewus, nagu kodanlised lehed kirjutawad, põrandaaluses kommunistlikes tööliste parteis. Olles 1921 a. selle partei keskkomitee liige ja agaram ning aktiivsem tegelane, samal ajal, kui kodanlus Eesti tööliklassi wabadusi kitsendas, kui tööliklassilt ühine-mise, sõna- ja koosoleku wabadus wõeti, teeb Kreuks agaralt tööd selleks, et ülekohtust süsteemi, mida kodanlised kihid ainult enesekaitseks rajanud, häwitada. Tööliklassi wabastamine kodanlise wägijalla alt — see on Kreuks'i pea püüe ja siht, sellepärast ka kodanlased ja tema

wastased kõigest jõust ja hingest wihkasiid Kreuks'i, ning püüdsid temast, kui oma kardetawamast wastasest kõiksuguste abinõudega lahti saada.

Kas siis töölisteklassil sellessinatses kõigewabamas wabariigis, nagu teie ise seda kümnes wariatsioonis ja tuhandetel kordadel igal teelahkmel oma armsale maarahwale olete kuulutanud, ei wõi olla ühinemise wabadust ja wabadust wõidelda oma klassiwalitsuse ja oma klassi sihtide eest. Praegu on walitsuse moodustamise ajajärk. Need parteid, kes siin pinkide peal istuwad, kisklewad selle pärast...

Juhataja K. Wirma: Riigikogu liige Reesen, ma kutsun Teid päewakorra juurde.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): ...et walitsewaks klassiks saada. Jaan Kreuks wõitles selle idee ja sihi eest, et töölisteklass walitsewaks klassiks saaks, kuid Kreuks teadis, et töölisteklassi wabastamine ei sünni mitte Hellat'i ja Päts'iga ühe pingi taga, waid et see töölisteklassi oma asi ja oma teha on. Ta kuulutas, selletas ja tahtis ka oma teoga näidata, et töölisteklass siis wabaks saab, kui ta kodanluse häwitab. Tema oli seda oma seltsimeestelt õppinud ja oma waimlise isa Karl Marks'i kirjatöödest lugenud. Marks kirjutab, et töölisteklassi wõidule pääsemiseks tuleks tal kodanline kord purustada, kodanlus häwitada. Kreuks oli rewolutsionäär ja järjekindel marksist, mitte ainult sõnades nagu mõned tema endised seltsimehed, waid ka tegudes püüdis ta seda õpetust teostada. Kuid Hellat'i poolt loodud sisemine demokraatia — nüüd teeb härra Hellat wälisdemokraatiat Ungari Horti pojaga — oma kõige wabamate põhiseadustega ei annud Kreuks'ile kui kommunistile mitte wõimalust tegutseda sellessinatses isegi mitte kõigewabamas Eestis, nii nagu kõikides teistes mahajäänud Lääne-Euroopa kultuurriikides, kus kommunistlised töölisel põranda peal tegutsewad ja oma sihtide eest wõidelda wõiwad. Jaan Kreuks pidi põranda alla minema. Ta sai meie kodanlusele kardetawaks wastaseks ja kodanlased kujutasid teda mingisuguseks müstiliseks inimeseks, mis tema aga tõepoolest ei olnud. Wõeti kõik abinõud tarwitusele, et teda tabada. Kuid Eesti töölisteklass, kõikide surweabinõude peale waatamata, mida tema wastu iseseiswuse ajal tarwitatud,

ei annud ennast ja oma sihte ära, waid jätkas wõitlust oma wabastamise eest ning seadis seltsimees Jaan Kreuks'i moodunud Riigikogu walimistel Tallinna walimisringkonnas kandidaadiks ülesse. Tema ei saanud aga töölisteesitajana siia tulla, ennem sai ta kaitsepolitsei poolt maha lastud. (J. T e m a n t (põl.): J ä r g k a d u s ä r a.) Tema saatus oli juba 1919 a. ära määratud, siis kui esimene ametiühisuste kongress laiali aeti. Temale oli üks neist järjekorralistest numbritest määratud, mida siin seltsimees Kingissepp'a kaelas näete. (Näitab aja-kirja üleswõtet.) See on nr. 837, kaitsepolitsei ruumides üleswõetud pilt seltsimees Kingissepp'ast pärast piinamist, särk lõhki rebitud ja ahelates. Tema sai ka järgmise numbriga osaliseks, kui klassi-wõitluses wahepeal jäljeta kadumisi ette ei ole tulnud. Tema kannab siis oma rinnal nr. 838. Mida see number ütleb? Siin on kõik need, kes mättasse löödud, kes on liiwaaukudesse ja rabadesse maetud. Kuid see arw on ju liiga wäike. Wist ei ole kunagi järjekindlat ohwrite registreerimist peetud, mis töölisteklassi wabastamiseks töölisteklassil kanda on tulnud. Maakondades on metsaserwadest ja rabaweerudest küllalt haudasid leida, kus tööliste paremad pojad kõdunewad. Ma arwan, et see arw kaheksa korda suurem on. Mis kõnelewad need arwud, mis kõnelewad seltsimees Kingissepp'a ja Kreuks'i lood? Nad kõnelewad nende meeste suurest armastusest oma klassiwaenlaste wastu. Selle peale waatamata, et kristlased armuõpetust kuulutawad „armasta ligemist kui iseennast“, kõdunewad paljud töörahwa paremad pojad nende armastuse tõttu sooserwadel. Selle peale waatamata, et juba Mooses Siinai mäel kristlaste poolt õigekstunnistatud kõlbluse sõnu kuulutas „sina ei pea mitte tapma“, tapawad kõik need rahwahäaletamisel mõjulepääsenud ja praegu walitsewaks saanud erakonnad. See on silmakirjalik.

Juhataja K. Wirma: Ma olen Teile mitu märkust teinud ja kutsun Teid wiimast korda korrale.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Teie walitsewad kihid: spekulandid, riigiwargad, sahkerdajad, papid, majaperemehed...

Juhataja K. Wirma: Ma olen Teid mitu korda päewakorra juurde kutsunud ja wotan Teilt nüüd sõna ära.

J. Reesen (väljasp. rhm.): Klassiteadlikkude tööliste nimel nõuan, et see arupärimine saaks vastu võetud.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on hääletamise motiivide kohta rkl. Palwadre'l.

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed, mulle näib, et selle arupärimisega oleks pidanud esinema juba esimese Riigikogu ajal. Samuti oleks ka seletus pidanud järgnema sel ajal. Walimiste kihutushooajal olid igalpool liikumas kuulujutud, et Kreuks on meelega ära tapetud kaitsepolitsei poolt. Senni ei ole need kuulujutud autoriteetse allika poolt ümber lükatud. Nüüd tagantjärele oleks siiski tarvilik, et see küsimus selgitatud saaks. Kuigi arupärijad on jälle harilikul viisil ka nalja heitnud, nagu näituseks küsimusega, kas see tapmine põhiseadusega kooskõlas on, meie põhiseadus ju tapmisi üldse ei käsita, siiski on see küsimus isenesest nii tähtis, et selle kohta peaks selgust muretsema ja Wabariigi Walitsus peaks võimalikult kindlad andmed asja kohta andma. Sotsiaaldemokraatlik rühm hääletab selle arupärimise wastuwõtmise poolt ja mina isiklikult näeks heameelega, et ka teised rühmad seda teeks, et 25 Riigikogu liiget leiduks, kes arupärimist toetawad. Sellega oleks võimaldatud walitsuselt seletust saada.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on hääletamise motiivide kohta siseministril.

Siseminister K. Einbund: Lugupeetud Riigikogu liikmed. Meie oleme mitmel puhul kuulnud siit kõnetoolilt ja just rkl. Reesen'ilt kuritegewuse ülistamist ja eriti riikliku kuritegewuse. Mina olen selles arwamises, et Riigikogu tool ei ole see koht, kus igasugune kuritegewus ja eriti riiklik kaitset peaks leidma. Sellepärast näeks ma heameelega, et Riigikogu käesolewa arupärimise vastu wõtaks ja palun seepärast kõiki rühmi selle arupärimise poolt hääletada, et walitsusel võimalik oleks näidata, missugustel ebaõigetel wäidetel kogu see ettetoodud materjaal põhjeneb. Minul oleks võimalus juba praegu üksikasjaliselt rkl. Reesen'i süüdistusmaterjaali ümber lükata, et aga praegu selleks aeg ei ole, palusin ma sõna hääletamise motiivideks, et teatada, et isiklikult selle arupärimise poolt hääletan ja ühtlasi palun Wabariigi Walitsuse nimel kõiki rühmasid selle arupärimise poolt hääletada.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletataakse.) Silmanähtawalt on üle 25 Riigikogu liikme tema wastuwõtmise poolt. Sellega on ta vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Seaduseelnõu talumaade korraldamise kohta Petseri maakonnas ja Wiru maakonna naroowataguses osas — päewakorral. (J. Zimmermann (töer.): Teen ettepaneku seda seadust maakommissioni anda.) Ettepanek on tehtud seaduseelnõu maakommissioni anda. Teisi ettepanekuid ei tehta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana murega on ettepanek vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

12. Seadus Eesti ja Saksa wahel sõdurite matuspaikade korraldamise asjus tehtud kokkuleppe kinnitamise kohta — I lugemisel. Wäliskommissioni aruandja **H. Laretei**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogule käesolewa seaduse järele kinnitamiseks ettepanud kokkuleppe järele kohustub Eesti riik hoolitsema selle eest, et Eesti riigi piirides olewad Saksa sõjawäelaste matuspaigad korrast hoitakse ja nendega täielises lugupeetamisega ümber käiakse. Eesti riik kohustub tunnustama kõiki neid asutusi kes Saksa riigi poolt wolitatud nende haudade ülesleidmiseks ja nende äramääramiseks ja korrashoidmiseks samme astuma. Siis lepitakse kokku, et võimalust mööda toetatakse nende langenu sõjawäelaste põrmu ülewiiimist wastawalt muidugi silmas pidades kõiki riigi poolt selleks wäljantud määrusi ja terwishoiu keeldusid. Ja lõpuks kohustub Eesti walitsus teatama võimalust mööda kõigi nende langenu nimestikku ja andma teateid kõikide haudade arwu ja koha kohta.

Just samasugused kohustused wõtab ka Saksa riik oma peale, nimelt Saksa riigi piirides olewate Eesti sõjawäelaste haudade korrashoidmise ja sõdurite põrmude kodumaale toomise kohta. See kokkulepe on sellega wastastikune. Ehk küll sõjas suurt wahet ei tehta oma ja waenlaste langenu wahel, kuid silmas pidades selle kokkuleppe wastastikust ise-

loomu, on see õieti lugupidamise ja austuse awaldamise akt meie oma sõjawäelaste wastu, kes Saksa riigi pinnale maetud. See põhimõte on igalpool wastu wõetud, et langenud sõjawäelaste hauad tulewad korras hoida ja peaks ka meil wastuwõetaw olema, silmas pidades weel seda, et Eesti wabariigiil siin ka suuri kulusid kanda ei tule, kuna andmete järele, mis olemas on, Saksa sõjawäelasi Eesti pinnal umbes 200 ümber on maetud. Eesti langenud sõjawäelaste arwu kohta, kes Saksamaale maetud, ei ole kindlamaid teateid olemas, kuid arwatakse, et neid ilma sõjas surnud ja Saksamaale maetud on rohkem, kui sakslasi siin. Seda wastastikust iseloomu ja neid wäheseid kulusid silmas pidades ja kinni pidades austuse ja lugupidamise põhimõttest langenute wastu, teeb wäliskomisjon ettepaneku selle kokkuleppe kinnitamise seadust sel kujul, nagu ta Riigikogu liigetele laiali saadetud, I lugemisel wastu wõtta.

(Juhatama hakkab esimees **J. Tõnisson**.)

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

13. Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus — III lugemisel. Hariduskomisjoni aruandja **H. Bauer** (loeb): Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **H. Bauer** (loeb): I. Riigikogu poolt 7. detsembril 1922 a. wastuwõetud awalikkude keskkoolide seadus muudetakse järgmiselt:

§ 3 — jäetakse wälja sõnad „ilma usuõpetuseta“.

§ 28 — lisatakse juurde uue lõikena: „Usuõpetus on koolile sunduslik õpeaine, õpetajaile ja õpilastele aga wabatahtlik.“

§ 31 — märkus kaotab makswuse.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on I osa wastu wõetud.

Aruandja **H. Bauer** (loeb): II. Käesolew seadus hakkab maksma 1. augustil 1923 a.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on II osa wastu wõetud.

Peale III lugemist asun seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) 37 häälega 30 hääle wastu on seadus lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **H. Bauer**: Teen ettepaneku seadust wastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **J. Tõnisson**: Aruandja poolt on ettepanek tehtud seadust wastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

14. Esimeselt juurdeweo raudteedeseltsilt Wenemaal (первое общество под'ездных железных путей в России) **Eesti wabariigi piirides olewate raudteede riigile wäljaostmise seadus — I lugemisel.**

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Holberg**: Kõige kõrgema wõimu poolt 27. juunil 1894 a. kinnitatud „Esimese juurdeweo raudteedeseltsile Wenemaal“ kontsessiooni § 19 põhjal on Wabariigi Walitsusel õigus 18 a. pärast kontsessiooni kõige kõrgema kinnituse päewast arwates, wälja osta. Seda wäljaostmist wõib talitada kahel wiisil: kas Wabariigi Walitsuse aktiga ehk jälle seadusandlisel teel, missugust teed ka Wabariigi Walitsus walinud ja millega rahaasjanduse komisjon on ühinenud. Ja nimelt sellepärast, et kui hakata üle wõtma walitsuse aktiga, siis wõib omanik ülewõtmist kohtu... (Saalis müra, kõnelejate iole hästi kuulda.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun omawahel mitte nii waljusti rääkida. (J. Piiskar (is.): Noor mees, tugewad kopsud!)

Aruandja **J. Holberg**: ... ülewõtmine seisma wõib pandud saada. Kitсарööpeline raudtee on raskete sõjaolude tagajärjel väga halba seisukorda sattunud: ta ei ole remonteeritud, on sekwestri all olnud ja kui raudtee ülewõtmine saaks

edasi lükatud ja mitte nii ruttu läbi wiidud, siis laguneks raudtee ära, nii et tuleks liikumist seisma panna. Sellel põhjusel on ülewõtmist parem läbi wiia seadusandlises korras. Peale selle jääb omanikul õigus wäljaostuhinna suuruse asjus kohtu poole pöörata..

Nimelt on antud sellele raudteedeseltse kontsessioon kitsarööpalise raudtee ehitamiseks Mõisaküläst—Riiga. Seal kontsessioonis on punkt, mis lükkab wäljaostu termini 1931 aastani edasi. Kui aga juurdeweo raudteedeselts ei hakka uut raudteed teatud tähtaja jooksul ehitama, siis on walitsusel õigus taganeda kontsessioonist ja raudteed wälja osta 18 aasta pärast peale kontsessiooni andmist. Nüüd ei ole meil wõimalik aga kindlaks teha, kas selts on oma kohuseid täitnud; 1914 aastal algas sõjaaeg ja nii on see wõimatud kindlaks teha. Aga praegused omanikud wõiwad igatahes selle punkti peale rõhutada ja ülewõtmist seisma panna Riigikohtusse kaebades.

Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes ühineb rahaasjanduse komisjon Wabariigi Walitsuse ettepanekuga kitsarööpalist raudteed seadusandlisel teel üle wõtta. Panen ette esitatud seaduseelnõu I-sel lugemisel wastu wõtta.

K. Wirma (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolew seaduseelnõu tahab olla tunnusmärgiks selles, et Wabariigi Walitsus on jõudnud kindlamale seisukohale sellele meie Eesti riigis tähtsamale majandusalale kindlama aluse andmises. On mitmesuguseid katseid, tahtmisi ja konstruktsioone sellel alal näha olnud, kuidas seda majanduslist ala paremale järjele seada. Riigikogule on esitatud mitu korda krediidi nõudmisi, et Pärnu-Tallinna kitsarööpalist raudteed laenu abil korda seada jne. Lõpuks on Wabariigi Walitsus siiski julgenud sammu astuda, et asuda selle raudteeosa riigi kätte wõtmisele, mis meil esimese juurdeweo raudteedeseltsi warandusena siin Eesti riigis järele on jäänud. Ma ütlesin hakatuses kohe, et see seaduseelnõu tahab wast olla tunnusmärgiks, et selles asjas selgust tahetakse muretseda. Kuid kui seda asja lähemalt waadata, siis näib minule, et neist seletuskirjadest, samuti ka aruandja seletusest kuidagi moodsi wälja ei paista, kuidas meil raudtee korraldust tahetakse edaspidi toimetama hakata.

On teada, et teedeministeriumi juures on mitu komisjoni asunud, kes nõndanimetatud raudtee ehituse kawad kokku

on seadnud, neid mitmeti läbi on waadatud ja I, II, III, IV jne. järjekorras ehitatawad raudteed on ritta seadnud.

Neid kawasid tehakse aina weel juurde ja riigi 1923 a. eelarwes ongi krediite uute sihiajamiste toimepanemiseks. Nüüd tõuseb küsimus, kuidas siis on nüüd selle looga: kas see käesolewa seaduse alusel riigi kätte wõetud raudtee on ainus see raudtee, mis meie riigis hakkab riigiraudteena liikuma ja kas need, mille sihiajamiseks meie eelarwes rahasid leidub, kas need antakse kontsessioonide alusel kellegile teistele ehitada ja eksploateerida? Meil on teada, et majandusliselt wäga tähtis tee haru — Tartu-Petseri — seda rada on tampimas. Ja nüüd ei ole minul mitte selge, kas kulutades need 140 miljonit, mis siin ette nähtud, plus 300 miljonit, mis Pärnu-Tallinna raudtee kordaseadmiseks tarwis on ja plus wõib olla weel 600 miljonit, mis Pärnu raudtee omanikud wõi õigemini ütelda need isikud, kes on osanud need aktsiad omale saada, kellele muuseas praegu Riigikogu komisjonis olew seaduseelnõu tahab wõimalust anda ja kergendust teha nende aktsiate täielikuks peremeheks saada, — mis need omanikud weel selle seaduse alusel riigilt wälja protsessida kawatsewad. Waadake, siin kogub üle miljardi raha, mille kohta peab küsimismärgi panema, kas seda raha tõesti selle majanduslise asja peale ära kulutada, wõi on otstarbekohasem selle raha eest midagi muud teha. Kui see kawa niisugune on, et selle raudtee wõtame riigi kätte, aga kontsessioonäride kätte anname teised raudteeharud, mis uuemate ja paremate majandusliste tingimiste juures wõiwad töötada, siis ei oleks see õige riigimajanduse korraldamine. Selles asjas ei ole ma mitte selgust saanud ei seletuskirjas, ei ka komisjonis olnud arutuste kaudu ja see küsimus on minu meelest täiesti lahtine.

Teine asi, mis selle seaduseelnõu juures silma torkab, on see asjaolu, et wäljaostmise summa jäetakse lahtiseks. Wabariigi Walitsusele antakse 140.000.000 krediiti ja seletuskirjas on arwamist awaldatud, milleks see 140.000.000 ära kulub. Aga üks on seletuskiri, — sest nagu ma ütlesin, on juba raudtee osanikkudel wõimalus protsessi kaudu seda asja weel edasi käsitada ja sellest järgneb, et koguni teine asi on see, kui palju tegelikult riigil maksta tuleb. Aluseks on wõetud selle 140.000.000 marga kogumisel see asjaolu, et raudtee on 1922 a. andnud puhaskasu

jne. 1.600.000 marka ja sellest on siis see hind kuidagi moodi kujunenud. Aruandja seletas, et see raudtee on sattunud sõjaaja tõttu majanduslikult väga halba seisukorda ja tema oleks tehnilisi tingimusi silmas pidades ammu pidanud kinni pandama. See on täiesti õige, aga selle juures jättis aruandja ütlemata, ja ma ei tea, kas tema teab seda, et kogu Eesti riigi ajal on Eesti riik seda asutust toetanud. Pärnu-Tallinna raudteele on Eesti pangast odawat laenu antud, raudtee parandamiseks on riigi tagawaradest rööpaid antud väga headel tingimistel ja silmas pidades küttewarustust on selle raudteega kokkulepe olemas Orajõe raudteeharu ehitamiseks ja kasutamiseks, mille tarbeks riik jälle rööpaid andis ja ka muud lepingu tingimused raudteele väga kasulikud on. Sellest järgneb, et need alused, mis siin väljaostu hinna põhjenduseks ja krediidi nõudmiseks on võetud, on kõik selle tagajärjel raudteele kasulikuna tulnud, et riigiaparaat selle asja juures on asja toetawalt talitanud sekwestri alusel. Mis nüüd hooldajatesse puutub, siis, nagu kuulda, ei funktsioneerid see asjaajamine hästi ja võib olla, et see tõukeks ongi, et Wabariigi Walitsus on sunnitud radikaalsemaid ettepanekuid selles asjas tegema. Minule näib, et käesolewa seaduseelnõu seletuskirjas käsitatud alused on 1922 aasta kohta nii head sellepärast, et juba 1921 aastal on riigiwõim seda ette võtet toetanud niiviisi, kuidas seda teised ei oleks osanud ega jaksanud. Need isikud, kes seda raudteed oma kätte tahtsid, on näidanud, et neil seda majanduslist jõudu ei oleks kusagilt wõtta olnud, mida selle raudtee kasutamine oleks nõudnud. Näib nii, et selle raudtee väljaostmine riigile eriti just sellest tingitud on, et neil isikutel ei ole wõimalust seda raudteed kontsessiooni alusel kasutada. Kui asi nii on, siis tuleb väga imelik välja, et riik asub selle küsimuse juures väljaostu seisukohale selleks, et päästa waranduse peremehi ja nende isikute warandust, kes seda ise teha ei oska ega suuda. Kui asi nii on, siis peaks riik julgema seda seisukohta palju kindlamale alusele seada, kui käesolew seaduseelnõu seda teeb. Aruandja ütles, et omanikkudel on veel üks kontsessiooni leping, mida nemad protsessi aluseks wõtta wõiwad, sest selle järele pole väljaostu õiguse tähtaeg veel täis, waid see jõuaks kätte alles 1931 või 1933 aastal. Nüüd tahetakse seda sõlme seadusega läbi raiuda, tahetakse omani-

kult õigus wõtta asja kohtuteel ajada. Öeldakse, et selles asjas olla komisjonil selge seisukoht ning olla wäljawaated, et ka kohus ei saa otsust teisiti teha. Selles küsimuses juletakse omanikult wastuwaidluse wõimalus selleläbi ära wõtta, et seda asja seadusandlisel teel ära lahendatakse. Kui nüüd lugu nii on, et ühe kontsessiooni lepingu asjus juleti seda küsimust nii lahendada, miks siis ei juleta ka teist sammu astuda. Need alused, mis on ette toodud 1922 aasta puhaskasu suhtes, on raudteele väljaostu hinna tõstmise mõttes kasulikud ja see kasulikkus on tekkinud sellest, et riik seda asja on ajanud. Ja kui käesolewa seaduse juures on wõetud tähendatud puhaskasu wäljastu hinna aluseks, siis ei hakka ka mina selle aluse wastu waidlema, aga ütlen, et kui juleti ühte kontsessiooni lepingut seadusandlisel teel lõpetada, siis peaks ka juletama seda teist kontsessiooni lepingu kahtlast ja waidlawat punkti seadusandlisel teel lahendada ja selles suhtes tuleks wäljastu hind seaduses kindlaks määrata, et poleks tarwis kohtuteed tampida ja et seaduseandmise juures küsimus lahitseks ei jääks, mitusada miljonit tuleks nendele omanikkudele toetusraha anda. Tuleks selgitada kahte küsimust: 1) Riigikogu liigetel peaks selge pilt olema sellest majanduslikest kawast, kuidas raudteed tulewikus saaksid kasutatud ja ehitatud. Kas mõeldakse jällegi anda kontsessioonääriledele õigust uusi raudteid ehitada wahest sellesama rahaga, mida riik käesolewa wäljastu alusel neile annab, wõi wõtab riik kõik raudteed oma kätte? Selles asjas peab kindel kawa Riigikogu liigetele ette pandud olema, mis käesolewa seaduse juures täiesti puudub. 2) Wäljastuhinna küsimus, sest ei ole mitte õige see kord, et tasuküsimus selle raudtee wäljastmise juures lahitseks jääb. Seda silmas pidades arwan, et Riigikogu ei peaks seda seaduseelnõu mitte niisugusel kujul wastu wõtma, waid peaks komisjonile ülesandeks tegema neis kahes küsimuses selgust muretseda.

Teen ettepaneku käesolewat seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni tagasi anda kitsarööpaliste raudteede wõrgu kawa selgitamiseks ja Pärnu-Tallinna raudtee wäljastuhinna seaduseelnõusse wõtmiseks.

J. Piiskar (is.): On täiesti loomulik ja üldiselt tarwilik, et monopoolsed ette-

wõtted, mille hulka kuuluvad raudteed, peavad olema tingimata riigi käes, aga mitte eraisikute ega eraaktsiaseltside käes, kes nende eksploateerimisel wõiwad talitada nagu see neile armas, mitte aga kohane selle ettewõtte tarwitajatele. Arusaadaw, et ka kitsarööpaline raudtee, millest praegu jutt, ei peaks jääma mingisuguse eraorganisatsiooni kätte, keda praegu ei olegi, waid et ta peaks riigi kätte minema. Seda seisukohta on waremalt meie rühm juba rõhutanud, kui selle küsimusega tegemist tehti eelarwe arutamise puhul, mispärast meie ka praegugi toetame, et see tee riigi kätte wõetakse. Kuid meie ei saa sellega nõus olla, kuidas ja millal seda tehakse. Härra teedeminister Ipsberg, kelle algatusel ja ettepanekul see raudtee wäljaostmise seadus Riigikogule esitatud, on juba paari aasta jooksul alatasa rõhutanud wadjadust seda teed erakätesse anda. Rahaasjanduse komisjonis ja ka Riigikogus on härra minister mitmel korral kõnelenud ka riigi laewade müümisest. Üldse on asunud härra teedeminister seisukohal, et riigil ei tohi muud olla, kui walitsemisaparaat, et kõik muu tuleb anda erakätesse. Peab otse imestama, kust siis nüüd see suur sotsialiseerimise kalduwus on tulnud. Mulle paistab, et wäga õieti iseloomustas seda eelkõneleja Riigikogu liige Wirma, kui ta ütles, et aktsionäärid ei suuda mitte ainult teed korda seada, waid ei suuda ka teid üles pidada. Ja, nagu aruandja seletas, halweneb tee olukord järjest, tee wõib isegi sarnasesse seisukorda sattuda, kus liikumine sootu wõimatuks saab ja kus see tee igasuguse wäärtuse liikumisabinõuna kaotab. Siin tulebki nüüd härra minister ja tahab päästa tee omanikka ning nende pealt ära wõtta igasugused kohustused ja selle wastutasuks nendele weel teatud summa maksta, sest teisiti ei saa kuidagi seda ettepanekut mõista. Juba komisjonis seletas härra minister, et kõigist katsetest hoolimata on selgunud, et seda teed erakätesse anda wõimalik ei ole, et waremalt küll on paistnud, nagu saaks kontsessioonäärid tee korda seada, nagu wõiks nad isegi uusi teeharusid ehitada. Hiljem selgunud aga, et neist kawatsustest midagi wälja ei tule. Tähen-dab, kui aktsionäärid ei suuda oma peale pandud kohustusi täita, siis asub ministeerium teed wälja ostma, seega siis eestkätt aktsionääride huwides talitades. Ja kellele siis õieti need summad lähewad? Kommisjonis selgus, et aktsiaid olla wälja

antud umbes 50.000 ümber, nendest olla aga senniajani esitatud ainult mõne saja ümber. Kas need ongi siis need õiged omanikud, kellelt teed wälja osta tahetakse? Ei ole tegelikult olemaski seda, kellelt teed wälja osta, aga kuigi see pool oleks, siis tuleks kõige pealt sellel poolel kõrwaldada need puudused, millest aruandja kõneles, tuleks raudtee korda seada, et ta tema peale pandud kohustused täidaks. Selgus, et riigil on saada raudteelt 95 miljonit. Mis on härra minister teinud, et seda kätte saada? Kui sinna juurde arwata weel need tingimused, milles see tee on töötanud ja mille peale rkl. Wirma tähelpanu juhtis, siis selgub, et ei ole puhaskasust juttu, waid otse wastupidi — tee on püsinud ainult riigi toetusel. Sarnast teed wälja ostma hakata oleks lihtsalt rahameeste ringkonna toetamine ja muud mitte midagi.

Paremalt poolt harilikult toonitatakse sel puhul, et siin on ju tegemist eraomandusega ja kuidas seda ilma tasuta wõõrandada saab. Aga kas sellest põhimõttest alati kinni peetakse? Kui waadelda wiimaste aastate majanduslist elu, eriti seda majanduslist lagunemist, mis kõigis maades, ühes terawam, teises vähem on, siis näeme, et töötawad ringkonnad alatasa kannatawad aineliselt majandusliku kokkuwarisemise all, sest need ringkonnad, kes ennast oma kätetööst elatawad, ehk kellel ainult wäiksed warandusenatukesed on, kannatawad selle all, kuna wõidawad ainult ärimehed ja suurrahamehed. Kui siin tasust juttu wõiks olla, siis arwan mina, et need, kes seda rõhutawad, peaksid ise sellest teatawad konsekwentsid tõmbama ning peaksid selle oma seisukoha laiendamaks eriti töötawate rahwahihitide peale, kes märksa raskemates oludes on, kui enne ja kelle warandusest ja tööwaewast suur osa on tasuta wõõrandatud majandusliku lagunemise läbi, ilma et nendele selle eest mingisugust tasu oleks antud. Nii ei saa siis ka siin kõnelda mingisugusest õiglusest, waid kui tasu anda tahetakse, siis sellepärast, et siin on tegemist teatawa rahameeste ringkonnaga, kes kuulub samasse leeri, kuhu tasuandjadki. Meile jääb mulje, et siin tahetakse teha üks kasulik operatsioon. Kellele see kasulik on, on iseküsimus, muidugi mitte kehwestele rahwahulkadele, sest nende taskust peawad tulema summad, mis wälja maksta tahetakse. Ma pean omalt poolt ka rõhutama seda, et just selles osas on praegune eelnõu kokku

seatud ebamääraselt. Kui kord, nagu aruandja tähendas, on asutud sellele seisukohale, et katki raiuda tüliküsimus, mis puutub väljaostu ajasse, siis arwame meie, et nendest ringkondadest, kust on esimene ettepanek tulnud, oleks pidanud, kui oleks tahetud järjekindel olla, tuldama ka teise ettepanekuga ja raiutama katki ka teine sõlm, see on määratama kindlaks teataw ostusumma. Seda ei ole aga mitte tehtud, mis näitab, et on tahetud kõik võimalused lahti jätta, on tahetud igasugustele kombinatsioonidele pind luua. Selles näeme meie wastolu selles seaduseelnõus nende rühmadegi seisukohalt waadates, kes tema poolt on olnud ja kes teda praegusel kujul toetawad, sest niihästi eelnõu seletuskirjas, kui ka komisjonis kõneldi nii väga uskumapanewalt sellest, et waevalt wõiks see tee välja ostetud saada selle krediidiga, mis siin on määratud. Siin on väljaostusumma 30½ miljonit. Komisjonis jäi kõigile sarnane mulje, et selle summa wõib ju üles wõtta, aga kui teed välja ostma hakatakse, siis tuleb igatahes rehkendada 100-de miljonitega ja trööstiti end mitmesuguste võimalustega, et wõidawat mahaarwamist teha, 4% wõlakohustustega tasuda jne. jne., kuid ei olnud mingit kindlat kalkulatsiooni, kuipalju lõppude lõpuks välja tuleb anda. Isegi kui küsimus sellele pinnale seati, et kas lõppude lõpuks ei oleks kasulik, kui lagunenud ja lagunew tee üldse kõrwale jätta ja ehitada uued liinid ja et ka see praeguse konjunktuuri juures otstarbekohasem ei oleks ja riigile odawam ei tuleks, siis ei muretsetud selle kohtagi selgust, rääkimata sellest, et oleks esitatud kindel kawa, mille järele tulewikus tahtakse raudteed kasutada, missuguseid liine juurde ehitada, ning kuidas selle eksploatatsioon välja kujuneb. Jääb mulje, nagu tunneks härra minister, et see tee on nagu lagunenud laew, mis põhja hakkab wajuma, mis homme wõib olla juba wajunud ongi ja nüüd tuleb päästa, mis päästa annab, kuigi enam kui kahtlaste omanikkude huwides.

Arwesse wõttes, et kõik raudteed, niihästi ka see tee, peawad minema riigi kätte ilma igasuguse väljaostuta, ei saa meie selle eelnõu poolt mitte hääletada.

K. Kornel (rhw.): Rahaasjanduse komisjon arutas ka raudteewõrgu väljahitamise küsimust: kuidas meil teid ehitada, kas ainult laiarööpalisi wõi tuleks segasüsteemi tarwitada, see tähendab

laiarööpalisi ehitada kui ka kitsarööpalisi. Komisjonis ei waieldud mitte selle wastu, et meil tuleb segasüsteemi tarwitada. Laiarööpalisel oleks ülesandeks transiitweo korraldamine, kuna sisemaa jaoks kitsarööpeline kõlbulik oleks, muidugi mitte praegusel kujul, kus sõidukiirus on väga langenud. Asudes sellel seisukohal, tuleb meie laiarööpalise wõrgu kõrwal ka kitsarööpalise wõrgu väljahitamisele juba lähemal ajal asuda. Selle tagajärjel muutuks Pärnu-Tallinna kitsarööpeline magistraaliks, kellele meie teisi haruteid ehitame. Oleks loomurwastane, kui see tee jääks kauemini eraettewõtete kätte. On kuulda, et tulewa aasta eelarwes tahetakse krediiti nõuda Abja-Tõrwa-Walga kitsarööpalise ehitamiseks riigi kulul. Siin on lugu sarnane, et riik hakkab kõrwalteid ehitama oma kulul, kuna magistraal on eraettewõtjate käes. Haruteede ehitamine aga tõstaks magistraali sissetulekut, kuna haruteede tulutoowus esialgu alles küsitaw on. Mis puutub praegusesse tee seisukorrasse, siis peab ütlemä, et see õige halb on, iseäranis pikaldase edasijõudmise pärast. Olgugi, et meie wabariik kuigi pikk ei ole, ei wasta kitsarööpalise sõidukiirus meie kiirele ajale mitte sugugi. Sõidukiirust tuleb hädapärast tõsta. Praegu on seisukord weidi parem, kui 1919 aastal, kus igal kuul 3—4 õnnetust wõis ette tulla. Sarnaselt teed edasi laguneda lasta oleks väga halb. Siin peaks küsimust kuidagi ära lahendama ja võimalikult ruttu. Väljaostmise juures tekib küsimus, kuidas wahekordi endiste omanikkudega korraldada. Ei ole õige wäide, et endised omanikud esineda ei suuda. Kui kontsessiooni ligemalt waadata, siis on põhikirjas öeldud, et kui esimeseks koosolekuks nõutud arw aktsionääre kokku ei tule, peetakse ära teine koosolek, mis kokkutulnud liigete arwu peale waatamata otsusewõimeline on. Nii siis on Pärnu kitsarööpalise aktsionääridel võimalus endid konstrueerida. Aktsionäärid ongi juba peakoosoleku kokku kutsunud raudtee likwideerimiseks. Asjal on weel teine pool. Ostmisewiisi walgustati juba ja toonitati, et väljaostmine peab sündima seadusandlisel teel. Juriidiliselt õigem oleks kitsarööpalist walitsemisekorras välja osta, kuid komisjoni enamus arwas, et sel korral ülewõtmine õige kauaks wiibida wõib, sest senniste omanikkude huwide kaitsjad annaksid asja kohtusse ja riigil ei oleks võimalik enne kohtuotsust raud-

teed oma kätte wõtta. Kohtus wõiwat küsimuse otsustamine õige pikale wenida.

Siin on püütud näidata, nagu oleks alles lahtine see küsimus, kui palju riigil kitsarööpalise eest tuleb maksta. Kuid see ei ole nii. Kalkulatsioonid on tehtud kontsessiooni paragrahwi põhjal. Muidugi wõiwad selles küsimuses waidlused tulla — ei saa ju prohwet olla, — selles asjas ütleb wõib olla kohus wiimase sõna. Komisjonis arutati hinnaküsimust igakülgset, tehti isegi kalkulatsioone maksimaalhinnaga 600.000.000 margaga. Arutati ka seda wõimalust, kas ei saaks siiski mõjuda endiste omanikkude peale, et nemad ükskord ometi raudtee korda seaks ja kui nad seda ei tee, siis ettewõtet lasta oksjoni alla minna. Siiski leiti, et see kõige kohasem ei ole. Hinnaküsimuse juures tuleb ühtlasi meeles pidada, et riik ei tarwitse puhtas rahas wälja maksta, waid 4½% paberites. Mis puudutab edasi küsimust, kui palju on endisi omanikka, siis näib kaunis kahtlane olewat, nagu wõidaks aktsiaid wäga palju esitada. Sõjaaastail on osa aktsiaid kahtlemata hukka saanud. Kokku oli aktsiaid 60.000, sellest ⅓ Wene riigi walitsuse käes. Need aktsiad ei ole rahulepingu järele meile üle antud, et need aga ilma nimeta aktsiad olid, on wäga wõimalik, et nad eraisikute kättesse on sattunud. Selge on üks asi, et praegune kitsarööpeline peaks tulewase kitsarööpalise raudteewõrgu selgrooks jääma, kuhu siis teised haruteed hakkawad juurde woolama. Et seda selgroogu kõwendada ja ära hoida üleliigset lagunemist, tuleb wiibimata kordaseadmisele asuda, sest kordaseadmisega wiivitamine wõiks tulewikus palju maksima minna. Praegusest krediidi nõudmisest läheb 30.000.000 tasuks wäljaostu õiguse eest, siis 65.000.000 materjaali ja abiettewõtete ostmiseks ja 45.000.000 operatsiooni kapitaaliks. Minu arwates ei wõi raudteed praegusesse seisukorda jätta. Teda tuleb hoolega kohendama hakata. Kiireks kordaseadmiseks on aga hädatarwiline, et käesolew seaduseelnõu wastu wõetakse. Ja nagu juba öeldud, ei ole hinna kalkulatsioon mitte tuule peale rajatud.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Raudteede ehitamise ja eksploateerimise ajalugu annab küllalt materjaali selle kohta, kuidas kodanlus üksikutes riikides seda tähtsat majandusharu oma huwides on osanud ära kasutada. Meie Eesti kodan-

lus on wõrdlemisi lühikese aja wõimul olnud ja ei ole suutnud omada kõiki neid wilumusi, mis walitsewal klassil tarwikud on, kuid ta on siiski teinud ja teeb katseid enesele taskuid täis ajada sealt, kus see wähegi wõimalik on olnud. Ei ole mul tarwis siin palju näitusi tooma hakata. Näituseks on metalltööstuse ära kasutamine eraisikute taskuhuwides, mitte aga töörahwa huwides. Sedasama näeme ka käesolewal juhtumisel, et rahwamajanduse kõigetähtsam majandusharu — raudtee — ära kasutamine senni on olnud üksikute isikute huwides. Kui nüüd üksikud raudteeharud on riigi käes olnud, siis ei lase see kuidagi õigustada seda seisukohta, mida riik senni riigistamise juures on ajanud. Meie rühm käesolewa seaduseelnõu kohta seisukohta wõttes jõudis otsusele, et tema ei ole mitte riigistamise wastu, et raudteed läheksid riigi kätte, waid saab sarnast asja igatepidi toetama, kui see riigistamine sünnib laialiste töolistehulkade huwides. Käesolewal korral ei näe meie aga mitte, et see raudteede riigile wäljaostmine saab tõsiselt rahwahulkade huwides läbi wiidud. (J. Kes küll (m.o.): Kes need teie „laiemad hulgad“ siis on?) Laiemad igatahes igasuguste liiakuwõtjate ja spekulantide kogudest ja nendest kahest aktsionärist, kes selles seltsis osalised on. Rahaasjanduse komisjonis waieldi kaua selle wäljaostu seaduseelnõu juures ja seal selgus mõnigi asi, mis laseb pilku heita tõelikku seisukorda, milles kitsarööpeline raudtee praegu asub. See raudtee sai juba omal ajal Eesti ja Wene töölistetalupoegade nõukogude wabariigi dekreedid põhjal tasuta wõõrandatud. Kuid meie kogupõllumeeste lahked kaasliitlased Saksa okkupatsiooni ajal andsid määruse wälja, milles seisib, et kõik enamlaste walitsuse poolt wäljaantud dekreedid on „mõjuta“.

Juhataja J. Tõnisson: Ma palun mitte ainest kõrwale kalduda ja haawawaid sõnu tarwitada. (Pahemalt poolt: Kas dekreet on haawaw sõna? — Naer.) Haawawaid sõnu meie tegelaste kohta. Ma palun koha peal mitte korda rikkuda.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Nende määruste põhjal, mida Seckendorf andis selle raudtee kohta siin territooriumil, on nüüd see kitsarööpeline raudtee jälle eraisikute kätte läinud ja Seckendorfi järeletulijatele üle antud.

Rahaasjanduse komisjonis selgus, et sellel kitsarööpalisel raudteel senni omanikku ei olnud. Ta oli hooldajate walitsuse all, nüüd tahtis aga minu eelkõneleja tõendada, et sellel raudteel ometi omanik on, kes oma õigusi maksma panna tahab. Olewat 200 aktsiat ja nende omanikud tahawad nüüd oma õigusi selle raudtee kohta maksma panna. Seda on neil ka põhikirja põhjal wõimalik teha, sest nemad wõiwad likwideerimise koosolekul end tõesti omanikuks wälja kuulutada ja meie riigi walitsus peab nendega, kui tõsiste omanikkudega rehkendama. Kas siis need, oletame 200 inimest, tõepoolest rohkem kaaluwad, kui Eesti rahwa majandus ja Eesti tööliklassi huwid? Kui neile hakatakse tasu maksma kitsarööpalise raudtee wäljaostu eest, siis lähewad need summad, mis siin on määratud, 200 inimese kätte. (O. Strandman (tõer.): Mitte 200, waid 2!) No see on siis weel lihtsam, kui neid kõigist 2 on, siis ei pruugiks meil siin pikalt waieldagi, waid meie seisukoht oleks palju selgem. Minu eelkõneleja tõi ette ühte asjalugu, et aktsionääre wõib edaspidi juurde tulla. Kui meie seda püha eraomanduse õigust tunnistame, siis, wõib olla, saawad need kaks inimest teid kõiki üles kaaluma, kui teie selle seaduseelnõu poolt hääletate niisugusel kujul. Meie ei wõi mitte üksikute isikute huwides talitada. Need 140 miljonit, mis eelkrediidina määratud on, langewad raskete puudaliste maksukoormatena laialiste töörahwa kihtide õlgadele. Rahaasjanduse komisjonis selgus, et 19.000 aktsiat on Wene endise walitsuse teedeministri portfelligis hoiul olnud. Wäga wõimalik, et ka meie kodanikkudel, kes siin oma huwisid katsuwad wälja tuua, sidemeid on nende inimestega, kes seal enne walitsesid ja et teie need aktsiad oma kätte saate ja riik, teile wastu tulles, selle seaduse põhjal suurt tasu saab maksma.

Juhataja J. Tõnisson: Ma palun aine juurde jääda ja mitte kõrwale kalduda.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): ... (A. Rei (sd.): See on sõbraliku naaberriigi kommissaride peale warjuheitmine!) Teie wõisite nad oma kätte saada enne, kui kommissarid seal walitsesid ja nad wõiwad ka kusagil wäljamaal olla. Teie ise kahtlesite komisjonis, et igatahes omanikud oma nõudmisi wõiwad esitada ja siis tuleb Eesti

tööliklassile mitte ainult 140-miljoniline eelarwe-summa kanda, waid miljardiline wõi weel enam. Sellest seisukohast wälja minnes, et siin tegemist on wäikese kildkonnaga, nagu härra Strandman tõendas...

Juhataja J. Tõnisson: Palun Riigikogu liikmeid mitte riiwata.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): ... sellepärast ei saa mina Riigikogu kommunistlise rühma nimel kuidagi seda seaduseelnõu toetada.

Juhataja J. Tõnisson: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Holberg: Rkl. härra Wirma tähendas, et riigile läheks see raudtee üle miljardi maksma. Selle juures arwesse wõttes 300 miljonit kordaseadmiseks, mis siin seaduseelnõus ette nähtud 140 miljonit ja siis weel, nagu kohus saab otsustama. Ma pean tähendama, et härra Wirma on siin eksinud. (Wahelhüüded pahemalt poolt.) 30 miljonit on raudtee wäljaostmiseks, seal 9—10 miljonit läheb ülewõtmise kuludeks jne. Siis tähendas härra rkl. Wirma, et mispärast ei ole hind ära määratud ja miks ei ole mitte omanikule kaitset antud. Mispärast tahetakse jääda selle meetodi juurde, selleks on olemas endisest praktikast pretsedent, kui wälja osteti Warssawi raudtee selle seaduse andmise teel, mis wastu wõeti 1912 a. Wene riigiwolikogus. Kui see asi kohtusse läheks, siis oleks see pretsedent sama kasulik omanikule, kui kahjulik riigile. Edasi tähendas Riigikogu liige Wirma, et miks ei ole kaitset selle omanikule, teiselt poolt peab aga see kaitse ära wõetama.

Kolmandaks pean ma aga tähendama, et ei ole mitte wõimalik ära määrata tehniliselt kindlat summat, mis raudteetagawarade eest tuleks maksta. Kui meie täna seaduse wastu wõtame selle kindla hinna kohta, siis hiljem wõidakse raudteetagawarad ära raisata ja tuleb wälja, et riik peab maksma rohkem ja kahju kandma.

Siin tõsteti ülesse Riigikogu liikme Piiskar'i ja kommunistlise rühma esitaja... (Wahelhüüe: Niisugust ei ole.) ... ta ise wähemalt nimetab ennast nõnda — Reesen'i poolt, et kuhu see summa läheb? Härra Reesen'ile sai ära seletatud, et see summa, mis üldise summa aktsiate peale sai ära tähendatud, et see summa ei lähe mitte 200. aktsia peale,

waid et igäüks saab sellest teatud osa proportsionaalselt. Selles asjas on härra Riigikogu liikmel Reesen'il wäga halb mälu, kuna ta mõnes asjas nii halb polegi.

Härra Piiskar tähendas ka, et kas ei saaks mitte uusi liine rajada? — No sellest mina küll aru ei saa, kas on wana kergem ülewal pidada kui uus ehitada, kas see riigimajandusele tõesti kasulik oleks, seda ei saa tõesti uskuda.

Siis oli weel tõstetud see küsimus ülesse, miks riik oma wõlga, 95 miljonit ei püüdnud kätte saada ja mispärast ta ei ole surwet awaldanud. — Mis selle surwe awaldamisesse puutub siis peab tähendama, et mis riik saab siin teha nende praeguste omanikkudega, kui nad ütlevad, et neil raha ei ole. Teie wõite ütelda, et igäüks seadku oma majapidamine korda, seadke linnamajad korda ja kõik korda aga seda ei ole wõimalik. Kui raha ei ole, mis riik saab omanikule teha? — Ainuke nõu jääks, kui 95 miljonit tahtakse kätte saada, lasta minna tee oksjonile. Pakkumise juures tuleb aga jälle sularahas wälja maksta, kuna siin wäljaostu teel wõib 4% pikaajaliste paberitega seda paremini teha.

Sellepärast kõiki neid asjaolusid kokku wõttes panen ette, et Riigikogu wõtaks wastu I lugemisel selle seaduse.

Juhataja **J. Tõnisson**: Selle seaduse kohta on kaks ettepanekut tehtud. Riigikogu liige Wirma tegi ettepaneku käesolewat seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni tagasi anda kitsarööpaliste raudteede wõrgukawa selgitamiseks ja Pärnu-Tallinna raudtee wäljaostu hinna seaduseelnõusse wõtmiseks.

Et Riigikogu liikme härra Wirma ettepanek selle seaduseelnõu edaspidist käiku mitte lõpulikult ei taha ära otsustada, siis panen ma selle esimeses järjekorras hääletamisele ja siis, kui see tagasi lükatakse, tuleb hääletamisele aruandja ettepanek. Wastu ei olda. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Rkl. Wirma ettepanek on 36 häälega 30 wastu tagasi lükatud. Kes on aruandja poolt tehtud ettepaneku poolt, et see seaduseelnõu I lugemisel saaks wastu wõetud. (Hääletatakse.) Selle ettepaneku poolt on 38, wastu 20 häält — sellega on see seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

Aruandja **J. Holberg**: Seda silmas pidades, et see seaduseelnõu kiire ise-

loomuga on, palun mitte pidada kolmepäewalist tähtaega I ja II lugemise wahel. (J. Piiskar (is.): See ei ole kodukorraga kooskõlas.)

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse, loetakse hääli.) See ettepanek on saanud poolt 31, wastu 28 häält, sellega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

15. Kaitsepolitsei ärakaotamise seaduseelnõu — päewakorral. **R. Weiram** (töörp.): Kui siin käsitusel oli meie seltsimees Kreuks'i arupärimise küsimus tema tapmise asjus, siis

wastas selle arupärimise puhul ka härra siseminister Einbund ja ütles, et siia kõnetoolile kõiki asju mahutada ei pruugiks, waid mõned asjad — ma sain aru — mis pimedamad, et need asjad mitte siin ette kanda waid kusagil mujal. Tähendab, minu arusaamise järele, need asjad, mis töölistesse puutuwad, neid ei wõi siin mitte käsitada. Kui meie, töörahwa esitus, kuidagi wiisi juhtume irooniliselt haawama neid härrasid, siis öeldakse, et see on haawamine, ja tehakse märkusi. Kui aga on käsitusel tapmine ja weretöö, mis on pandud toime töörahwa esitajate kallal, siis öeldakse, et see tuleb nurka ja kolikambrisse panna, sest see on igatahes kodanlistele härradele paha kuulata.

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun mitte Riigikogu tegewuse kohta haawawaid sõnu tarwitada.

R. Weiram (töörp.): Praegu on arutusel kaitsepolitsei ärakaotamise seaduseelnõu, mis on tööliste ühise wäerinna rühmade poolt esitatud. Meie teame, kuidas selle seaduseelnõu peale waatab praegune koosolek, kodanlistest härradest koosseisew enamus. Teie arwate, et kuidas seda seaduseelnõu jällegi tagasi lükata.

Juhataja **J. Tõnisson**: Kõneleja, Teil on weel ainult üks minut aega.

R. Weiram (töörp.): Kaitsepolitsei on olnud alati kodanlusele selleks paremaks käeks, kellega töörahwast on wägistatud. Juba wabariigi rajamisel, kui oli tarwis seda demokraatiat püsti upitada, sai tunda töörahwas oma õlgadel seda kaitsepolitsei nagaikat. Mina ei hakka siin pikalt seletama, tähendan ainult, et

mina esitan kaitsepolitsei ärakaotamise seaduseelnõu ja minul on selleks sõna, et...

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Weiram, Teie kõneaeeg on lõppenud.

R. Weiram (töörp.) (kõnetoolilt lahkudes): Mina igatahes protesteerin selle vastu.

Juhataja J. Tõnisson: Rohkem sõnasoowijaid ei ole. Siin on kõnelejal olnud kolm minutit aega kodukorra järele, kuid tema ei ole mingisugust ettepanekut teinud käesolewa seaduseelnõu arutamise korra kohta. Sellega on käesolew päewakorra-punkt läbi. Sõna on korra kohta rkl. Reesen'il.

J. Reesen (väljasp. rhm.): Ma teen ettepaneku selle seaduse esimesele lugemisele asuda.

(Wahelhüüe paremalt poolt: Ja telegraafi teel makspanna.)

Juhataja J. Tõnisson: Mina konstateerisin, et sõnasoowijaid ei ole, ettepanekut siis ka ei tehtud, nüüd mina enam ettepanekuid vastu wõtta ei saa. Päewakord on läbi.

Korra kohta on sõna rkl. Raudkepp'il.

L. Raudkepp (kristl.): Teen ettepaneku käesolewat koosolekut lõpetada ja 15. minuti pärast uus koosolek määrata, päewakorda wõttes:

1. Esimeselt juurdeweo raudteedetsilt Wenemaal. (Первое общество под'ездных железных путей в России) Eesti wabariigi piirides olewate raudteede riigile wäljaostmise seadus — II lugemisel.

2. Tullitikumaksu seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

3. Riigiasutuste paigutamise seaduse täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Juhataja J. Tõnisson: Faktiliseks märkuseks on sõna härra siseministril.

Siseminister K. Einbund: Riigikogu liige härra Weiram arwas wõimalikuks seletada, et mina olewat ütelnud, et sellelt kõnetoolilt ei wõidawat kõike asju kõnelda. Mina sain sellest nii aru, et olewat asju, mis salajase iseloomuga ja sellest ei tahetawat siin mitte kõnelda. Selle ümberlukkamiseks tähendan, et minu mõtteawaldus hoopis teist iseloomu oli.

Mina tähendasin, et Riigikogu kõnetool ei ole mitte selleks, et siin wastuwaidlemata ja ilma tõekstegemata kuritegewust ülistataks. Ma arwan, see on hoopis teine mõtteawaldus, kui seda on oletanud Riigikogu liige Weiram. Meil on niisugune kord, kui üks arupärimine ei saa wõtetud, siis ei ole mingisuguseid wõimalusi selle arupärimise ümberlukkamiseks. Et wõimalust anda arupärimises ettetoodud wäiteid ümber lükata, ütlesingi mina, et Riigikogu ei ole mitte selleks, et siin wõidakse kuritegewust ülistada, ilma et seda ümber lükataks. See on hoopis teine mõtteawaldus, kui seda on oletanud Riigikogu liige härra Weiram. (Müra.)

Juhataja J. Tõnisson: Palun rahu! Ettepanek on tehtud rkl. Raudkepp'i poolt käesolewat koosolekut lõpetada ja 15. minuti pärast määrata järgmine koosolek, päewakorda wõttes:

1. Esimeselt juurdeweo raudteedetsilt Wenemaal. (Первое общество под'ездных железных путей в России) Eesti wabariigi piirides olewate raudteede riigile wäljaostmise seadus — II lugemisel.

2. Tullitikumaksu seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

3. Riigiasutuste paigutamise seaduse täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Korra kohta on sõna rkl. Reesen'il.

J. Reesen (väljasp. rhm.): Ma teen ettepaneku järgmise koosoleku päewakorra esimeseks punktiks wõtta kaitsepolitsei ärakaotamise seaduseelnõu.

Juhataja J. Tõnisson: Korra kohta on sõna rkl. Laretei'l.

H. Laretei (dem.-s.): Ma teen ettepaneku järgmise koosoleku päewakorda wõtta seadus Eesti ja Saksa sõdurite matuspaikade korraldamise asjus tehtud kokkuleppe kinnitamise kohta ja teen ettepaneku I ja II lugemise wahel kolmepäewalist tähtaega mitte arwata.

Juhataja J. Tõnisson: Eriti on ettepanek tehtud rkl. Laretei poolt, et seadus Eesti ja Saksa sõdurite matuspaikade korraldamise asjus tehtud kokkuleppe kinnitamise kohta wõetakse II-le lugemisele, ilma et kolmepäewalist tähtaega I ja II lugemise wahel silmas peetaks. See on eriettepanek, mis eraldi hääletamisele tuleb. Siis tulewad ettepanekud päewakorra kohta, mis on tehtud rkl. härra

Raudkepp'i, Reesen'i ja Laretei poolt. Esiteks tuleb hääletamisele küsimus, kas Riigikogu on sellega nõus, et seadus Eesti ja Saksa wahel sõdurite matuspaikade korraldamise asjus tehtud kokkuleppe kinnitamise kohta wõetakse II lugemisele ilma kolmepäewalise waheajata I ja II lugemise wahel. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Kes on selle poolt, et peale käesolewa koosoleku lõppu 15. minuti pärast järgmine koosolek saaks ära peetud? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

Kes on selle poolt, et päewakorda saawad wõetud eelpool ettekantud rkl. Raudkepp'i poolt ettepanekud seadused? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

sega on rkl. Raudkeppi ettepanek wastu wõetud.

Kes on rkl. Laretei ettepaneku poolt, et seadus Eesti ja Saksa wahel sõdurite matuspaikade korraldamise asjus tehtud kokkuleppe kinnitamise kohta saaks järgmise koosoleku päewakorda wõetud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

Kes on rkl. Reesen'i ettepaneku poolt, et järgmise koosoleku päewakorda saaks wõetud kaitsepolitsei ärakaotamise seaduseelnõu. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 12.50 min. päewal.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson.**

Abiesimees **K. Wirma.**

Sekretäär **T. Kalbus.**

Abisekretäär **O. Köster.**

